

ERPS, DORPSKERN

Nota Proefputtenonderzoek: Verslag van Resultaten.

RAPPORT NR. 1641

Titel

Nota Proefputtenonderzoek Erps, Dorpskern: Verslag van Resultaten

Auteur(s)

Bart Van Eyck & Jeska Pepermans

Erkende archeoloog

2019/00002 J.Verrijckt bv

2019/00001 Jeska Pepermans

Projectnummer J. Verrijckt

2024-320

Projectnummer Onroerend Erfgoed

2024I419

Plaats en datum

Beerse, 17/10/2024

INHOUD

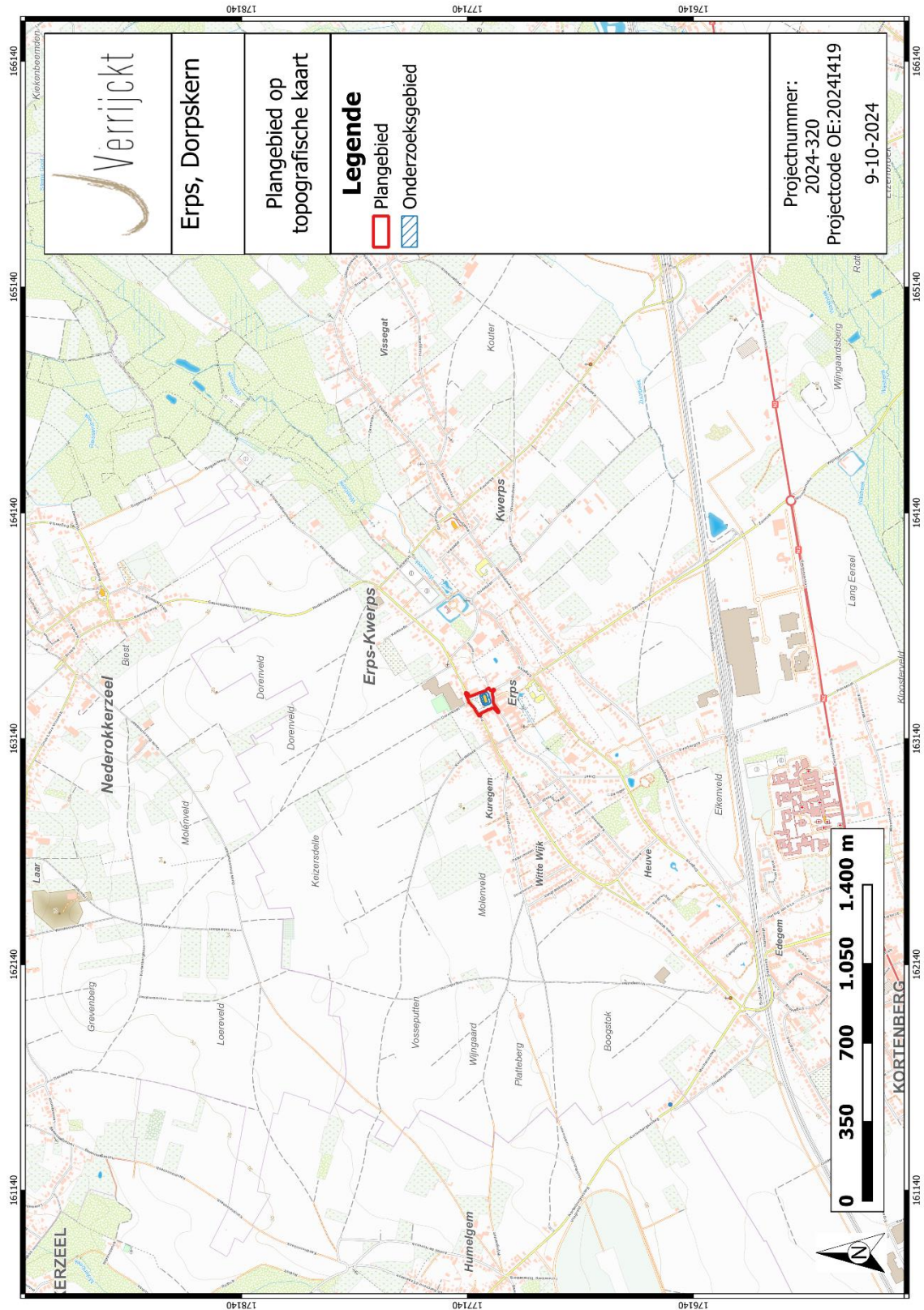
Inhoud.....	2
1 Inleiding.....	3
1.1 Beschrijvend gedeelte.....	3
1.1.1 Administratieve gegevens.....	3
1.1.2 Onderzoeksopdracht	6
1.1.3 Aanleiding	8
1.1.4 Archeologische verwachting.....	15
2 Proefputtenonderzoek Dorpskern Erps	18
2.1 Administratieve gegevens	18
2.2 Werkwijze en strategie	18
5.2.1 Algemene bepalingen.....	18
5.2.2 Specifieke methodologie	18
5.2.3 Uitgevoerde methodologie en afwijkingen van de opgestelde methodologie.....	21
2.3 Assessmentrapport	25
5.3.1 Assessment aardkundige opbouw	25
5.3.2 Assessment vondsten	32
5.3.2.1. Vondstmateriaal werkput 1	32
5.3.2.2. Vondstmateriaal werkput 2	33
5.3.3 Assessment stalen	35
5.3.4 Conservatieassessment	35
5.3.5 Assessment sporen en structuren.....	35
2.4 Besluit	40
5.4.1 Datering en interpretatie	40
5.4.2 Verklaring ontbreken archeologisch ensemble en confrontatie resultaten eerder vooronderzoek ..	41
5.4.3 Kennisvermeerderingspotentieel en aanbevelingen	41
5.4.4 Beantwoording onderzoeksvragen.....	42
5.4.5 Samenvatting	48
3 Lijst met figuren.....	49
4 Plannenlijst	50
5 Bibliografie	52
6 Bijlagen.....	54

1 INLEIDING

1.1 Beschrijvend gedeelte

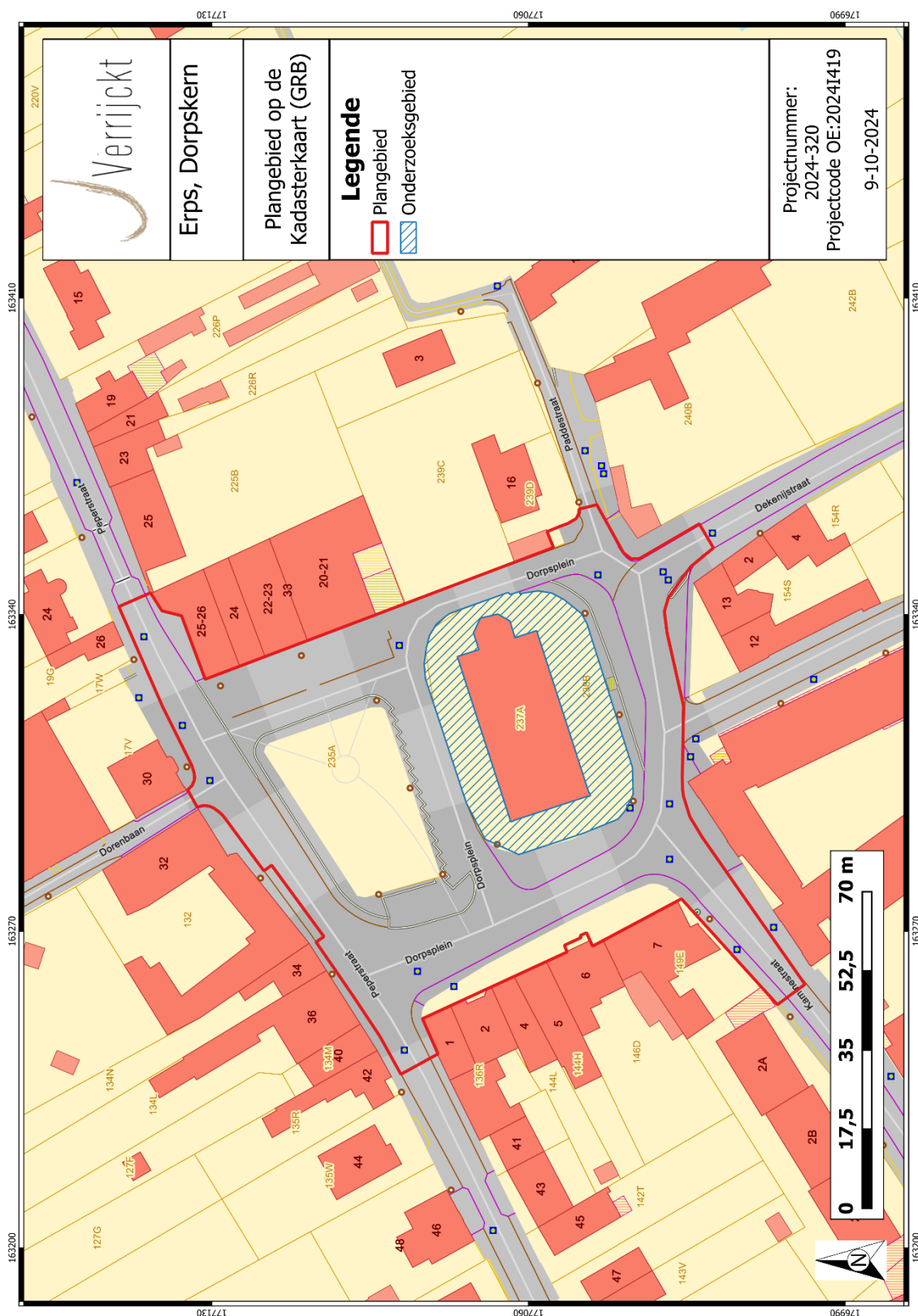
1.1.1 Administratieve gegevens

Projectcode J. Verrijckt		2024-320
Projectcode Onroerend Erfgoed		2024I419
Locatie	Provincie	Vlaams Brabant
	Gemeente	Kortenberg
	Deelgemeente	Erps
	Straat	Dorpsplein
Kadastrale gegevens	Gemeente	Kortenberg (Erps)
	Afdeling	2
	Sectie	C
	Percelen	237A, 238B
Coördinaten	Noord	X: 163341 Y: 177150
	Oost	X: 163364 Y: 177044
	Zuid	X: 163258 Y: 176998
	West	X: 163238 Y: 177088
Oppervlakte plangebied		Ca. 9112 m²
Oppervlakte bodemingreep		Ca. 2706 m²
Erkend Archeoloog		2019/00001 Jeska Pepermans

Figuur 1: Plangebied op topografische kaart¹

¹ AGIV 2024a

Figuur 2: Plangebied op kadasterkaart (GRB)²

² AGIV 2024d

1.1.2 Onderzoeksopdracht

De aanleiding van het vooronderzoek met ingreep in de bodem kadert in de uitvoering van het programma van maatregelen zoals opgemaakt in de archeologienota Van Eyck, B. & Verrijckt, J. 2022: *Archeologienota Erps-Kwerps, Dorpskernen*. Met ID 23788 en projectcode 2022E110. Deze archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de geplande heraanleg van de dorpskernen Erps en Kwerps. Het vooronderzoek in de dorpskern van Kwerps werd reeds uitgevoerd en gerapporteerd in een in akte genomen nota. Dit onder ID 30787 en projectcode 2024H216. Het vooronderzoek waartoe deze nota betrekking heeft, betreft een vooronderzoek met ingreep in de bodem en maakt onderdeel uit van het archeologisch vooronderzoek in het kader van het Onroerenderfgoeddecreet (decreet van de Vlaamse Regering 12 juli 2013) en het Onroerenderfgoedbesluit van de Vlaamse Regering van 16 mei 2014.

Bij de opmaak van de archeologienota werd een bureauonderzoek uitgevoerd. In dit bureauonderzoek werd een archeologische verwachting opgesteld voor het plangebied. Op basis van de resultaten uit het bureauonderzoek kan geconcludeerd worden dat het plangebied een hoog archeologisch potentieel kent voor het aantreffen van artefactsites uit de steentijd en sporensites vanaf het Neolithicum tot en met de Nieuwste Tijd. Rondom de kerk bevond zich een voormalig kerkhof. Dit kerkhof werd in de jaren '60 van vorige eeuw geruimd. Het is daarbij niet uit te sluiten dat er mogelijks nog (delen van) graven aanwezig zijn in de kerktuin. Aangezien de werkzaamheden weinig grootschalige (nieuwe) bodemverstoringen met zich mee zullen brengen, werd een deel van het plangebied vrijgegeven. In de kerktuin worden met de aanleg van enkele wadi's echter wel grootschalige bodemverstoringen verwacht. Om de impact van deze (en toekomstige) werkzaamheden op eventueel aanwezige archeologische waarden na te gaan, is verder onderzoek noodzakelijk. Dit in de vorm van een proefputtenonderzoek. Dit onderzoek heeft tot doel om archeologische sites op te sporen, hun bewaringstoestand en eventuele bedreiging te evalueren. Er wordt gekeken of deze archeologische waarden verstoord worden én dat er een potentiële kenniswinst te behalen is bij verdere onderzoeken binnen het plangebied. Het uiteindelijke doel is het formuleren van een advies hoe deze mogelijke archeologische waarden beschermd of onderzocht dienen te worden, of wordt het plangebied vrijgegeven. Dit advies is bindend van zodra de nota is goedgekeurd door Onroerend Erfgoed.

Op basis van het bureauonderzoek werden enkele onderzoeksvragen geformuleerd die minimaal beantwoord moeten worden:

Bodem en paleolandschap

- Welke bodemhorizonten worden in de boringen of profielen aangetroffen en wat is de genese ervan? Welke zijn de bodemprocessen die hiermee geassocieerd worden?
- Wat is de relatie tussen deze bodemhorizonten en het omliggende landschap?
- Vertegenwoordigen deze horizonten relevante archeologische niveaus?
- Indien deze horizonten relevante archeologische niveaus omvatten:
- Wat is de aard van dit niveau?
- Heeft dit niveau een duidelijke begrenzing?
- Kan dit niveau gedateerd worden?
- Zijn er aanwijzingen dat dit niveau geassocieerd kan worden met een archeologische site?

- Wat is de bewaringstoestand van dit niveau?
- Wat is de impact van de geplande graafwerken op dit niveau?

Sporenbestand

- Zijn er sporen aanwezig? Wat is de aard en de datering van de sporen?
- Hoe is de bewaringstoestand van de sporen?
- Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren?
- Behoren de sporen tot één of meerdere periodes?
- Wat is de relatie tussen de bodem, de archeologische sporen en de landschappelijke context?
- Kunnen archeologische vindplaatsen in tijd, ruimte en functie afgebakend worden (incl. de argumentatie)? Is er een relatie met omliggende vindplaatsen?
- Wat is de vastgestelde en verwachte bewaringstoestand van elke archeologische vindplaats?
- Wat is de waarde van elke vastgestelde archeologische vindplaats?

Kerkhof:

- Werden er nog restanten van de kerkhofmuur aangetroffen? Zijn er aanwijzingen dat de oorspronkelijke contour van het kerkhof kleiner of groter was dan werd weergegeven op historisch kaartmateriaal?

Indien er menselijke resten worden aangetroffen:

- Op welke diepte(s) bevinden zich de inhumaties?
- Wat is de bewaringstoestand van het skeletmateriaal?
- In welke periode kunnen de inhumaties gedateerd worden?
- Welke fasen van begravingen zijn er te herkennen? Aan welke fase binnen de bouwgeschiedenis van de kerk kunnen ze worden verbonden?
- Bevinden er zich nog begravingen buiten de kerkhofmuur?
- Kan er een differentiatie in grafgebruik vastgesteld worden, en zo ja: wat zijn de kenmerken van de grafgebruiken en hoe kunnen ze verklaard worden?
- Zijn er aanwijzingen voor een specifieke ruimtelijke spreiding of densiteit van begravingen, en zo ja: hoe kan deze verklaard worden?
- Wat zijn de eigenschappen van de overledenen (leeftijd, geslacht, pathologieën)? En wat zegt dit over de mogelijke doodsoorzaak?

- Zijn er aanwijzingen voor een specifieke ruimtelijke spreiding of densiteit van begravingen, en zo ja: hoe kan deze verklaard worden?

Impact geplande bodemingrepen

- Wat is de potentiële impact van de geplande ruimtelijke ontwikkeling op de waardevolle - archeologische vindplaatsen?
- Voor waardevolle archeologische vindplaatsen die bedreigd worden door de geplande ruimtelijke ontwikkeling: hoe kan deze bedreiging weggenomen of verminderd worden (maatregelen behoud in situ)?

Motivatie en bepalingen mogelijk verder archeologisch onderzoek

- Voor waardevolle archeologische vindplaatsen die bedreigd worden door de geplande ruimtelijke ontwikkeling en die niet in situ bewaard kunnen blijven:
- Wat is de ruimtelijke afbakening (in drie dimensies) van de zones voor vervolgonderzoek?
- Welke aspecten verdienen bijzondere aandacht, zowel vanuit methodologie als aanpak voor het vervolgonderzoek?
- Welke vraagstellingen zijn voor vervolgonderzoek relevant?
- Zijn er voor de beantwoording van deze vraagstellingen natuurwetenschappelijke onderzoeken nodig? Zo ja, welke type staalnames zijn hiervoor noodzakelijk en in welke hoeveelheid?
- Wat is de financiële impact van eventueel vervolgonderzoek?

Het onderzoeksdoel is bereikt wanneer op basis van het vooronderzoek met ingreep in de bodem een uitspraak kan worden gedaan over de aard, omvang en bewaringstoestand van de archeologische waarden in het plangebied. Hieraan dient een advies gekoppeld te worden voor vrijgave van het terrein, een opgraving of behoud in situ.

1.1.3 Aanleiding

De archeologienota werd in 2022 opgemaakt voor de heraanleg van de dorpskernen Erps en Kwerps (ID 23788). Met die reden bestaat de omgevingsvergunning uit twee projectzones. Aangezien de werkzaamheden in twee fases zouden verlopen, werd het vooronderzoek met ingreep in de bodem binnen de dorpskern van Kwerps reeds in de zomer van 2024 uitgevoerd. Tijdens het proefputtenonderzoek werden enkele archeologische sporen aangetroffen (ID 30787). Met die reden werd voor een deel van het Sint-Pietersplein een archeologische opgraving geadviseerd. Deze opgraving werd in het najaar van 2024 uitgevoerd. Bij de opmaak van deze nota is het archeologierapport van deze nota nog niet beschikbaar.

Deze nota kadert binnen fase 2 van de heraanleg van de dorpskernen Erps en Kwerps. Binnen deze fase wordt de heraanleg van de dorpskern van Erps voorzien. Met die reden worden enkel de geplande werkzaamheden binnen deze dorpskern hieronder verder besproken.

Dorpskern Erps:

“De opdrachtgever voorziet de aanleg van de dorpskern van Erps. Binnen de dorpskern wordt de top laag in asfalt vernieuwd. Bij deze werken wordt de oude top laag afgeschraapt alvorens de nieuwe top laag wordt aangebracht (ca. 2.191 m²). Aangezien de aanwezige onderfundering wordt gerecupereerd, worden voor deze werken geen nieuwe bodemingrepen voorzien. Ter hoogte van de kruising van de Peperstraat met het Dorpsplein wordt de bestaande weg versmald om ruimere voetpaden te creëren. Dit geldt eveneens voor de Kammestraat in de zuidelijke hoek van het plangebied. De bushalte die momenteel gelegen is op het Dorpsplein wordt verplaatst naar de Peperstraat. De nieuwe bushalte wordt voorzien van een verhoogd perron. De verharding van het perron (ca. 100 m²) kent een opbouw van ca. 40 à 50 cm dik. Verder worden de bestaande voetpaden aan weerszijde van de autoweg alsook de parkings vernieuwd. De onderfundering wordt hierbij eveneens vernieuwd. Zoals reeds aangehaald zal het voetpad op een aantal plaatsen worden verbreed. De breedtes variëren van ca. 2 tot ca. 8 m. In totaal wordt er voor ca. 2.120 m² voetpad aangelegd. De opbouw van deze verharding telt een dikte van 40 à 50 cm. Zoals reeds in hoofdstuk ‘1.3.1. Huidige en gekende verstoring’ werd meegedeeld, situeren de nutsleidingen zich onderliggend aan de bestaande wegenis. Voor de aanleg van de dorpskern van Erps wordt de hoofdwaterleiding (8 cm diameter) binnen delen van de dorpskern vervangen. Het gaat onder meer over de waterleiding die onder de wegenis/voetpaden van het zuidelijke, westelijke en centrale deel van de dorpskern is gelegen. De nieuwe leiding komt op de plaats van de oude gietijzeren leiding te liggen. Er worden daarbij geen nieuwe bodemverstoringen werkzaamheden uitgevoerd. Verder voorziet de gas- en elektriciteitsmaatschappij eveneens de sanering van een oude leiding onder het voetpad in de Peperstraat alsook enkele kleinere aanpassings-/vernieuwingswerken aan de bestaande leidingen. Aangezien vrijwel al deze leidingen gelegen zijn onder de bestaande verharding, blijft de kans op (nieuwe) bodemverstoringen beperkt tot zelfs nihil. Tot slot voorzien de telecomproviders eveneens enkele vernieuwings- en aanpassingswerken van hun kabels. Deze werken zullen gelijktijdig met bovengenoemde nutsmaatschappijen worden uitgevoerd, waardoor (nieuwe) bodemingrepen vrij beperkt tot zelfs nihil zijn te noemen. Zoals reeds aangehaald is het tot op heden nog niet zeker dat deze werkzaamheden uiteindelijk zullen plaatsvinden. Fluvius voorziet nieuwe openbare straatverlichting (OV) binnen de dorpskern. De impact van deze nieuwe straatverlichting (mede doordat deze voornamelijk op de bestaande locaties worden voorzien) heeft op haar beurt eveneens een zeer beperkte impact op de ondergrond. Verder voorzien de nutsmaatschappijen geen nutswerkzaamheden (fig. 14).

Naast de bovengenoemde verharding, wordt ook het groene dorpsplein en de kerktuin opnieuw aangelegd. Zo wordt de huidige weg en parking tussen de kerk en het groene dorpsplein opgebroken om plaats te maken voor meer groene ruimte. Dit geldt eveneens voor het huidige wandelpad in halfverharding dat dwars door deze groenzone loopt. In de nieuwe plannen van de opdrachtgever wordt een nieuw wandelpad in halfverharding voorzien doorheen de groenzone. Dit wandelpad loopt grotendeels (ca. 200 m²) doorheen de zone die reeds verhard was. Ongeveer 62 m² van dit wandelpad doorkruist een zone die momenteel ingericht is als groenzone. Enkel in deze laatste zone wordt dan ook een (beperkte) nieuwe bodemingreep verwacht. Aan de zuidzijde van de kerk wordt eveneens een verharde strook in halfverharding voorzien (ca. 452 m²). Ook dit wandelpad wordt grotendeels voorzien binnen een zone die reeds verhard is in betonklinkers. De breedte van de wandelpaden varieert van ca. 2 – ca. 7 m). De opbouw van bovengenoemde paden in halfverharding bedraagt ca. 40 à 50 cm.

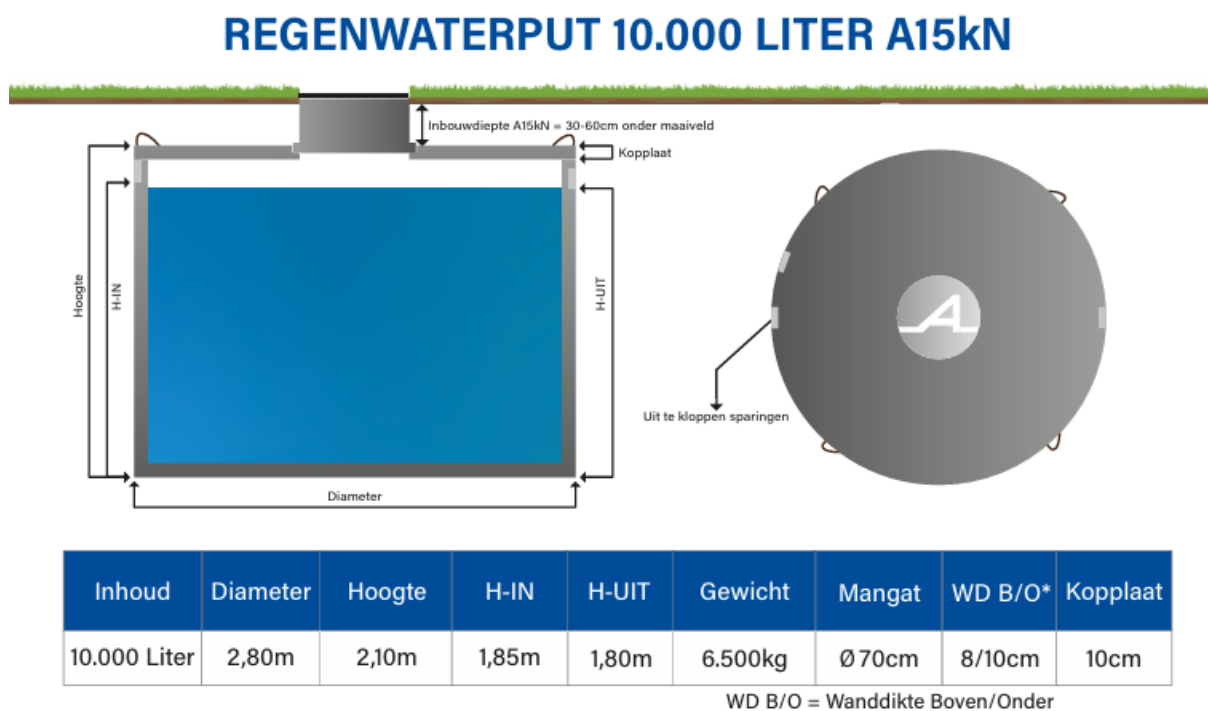
Ten behoeven van de uitbreiding van de kerktuin wordt de huidige kerkhofmuur gesloopt om plaats te maken voor een nieuw exemplaar. Aan de noordzijde van de kerk wordt deze nieuwe muur enkele meters meer naar het noorden opgebouwd. Dit in de vorm van betonnen (zit-)elementen. De exacte omvang van de zitelementen is ongekend. Binnen de contouren van deze kerkhofmuur (binnenin de kerktuin) worden twee wadi's aangelegd.

De wadi aan de noordzijde van de kerk telt een oppervlakte van ca. 65 m². De breedte van deze langgerekte wadi varieert van 1 tot 3 meter. De wadi ten zuiden van de kerk kent een oppervlakte van ca. 56 m². Ook deze wadi varieert in breedte van 1 tot 3 m. Beide wadi's worden in talud aangelegd. De maximale ontgravingsdiepte bedraagt 50 cm onder het maaiveld.

In de groenzone worden enkele bestaande bomen gerooid of enkele meters verplaatst. De bomen die gerooid worden, worden weergegeven op het syntheseplan. Bij de aanleg van de groenzone worden enkele nieuwe bomen en struiken aangeplant.

Verder wordt de gehele dorpskern aangevuld met zitbanken, vuilnisbakken, kleine speelelementen, etc. De bodemingrepen die hiermee gepaard gaan, zijn eerder verwaarloosbaar te noemen. Tot slot wordt ten zuidoosten van de kern een ondergrondse glascontainers voorzien. Over de exacte omvang en dieptes is tot op heden geen informatie beschikbaar³.

Aanvullend bij de werkzaamheden die werden beschreven in de archeologienota, plant de opdrachtgever nog een regenwaterput van 10.000L ten zuiden van de kerk. Deze zal een diameter hebben van 2,8 m en een hoogte van 2,1m. Hierbij komt nog de inbouwdiepte van 30 à 60 cm beneden het maaiveld, waardoor de totale verstoringdiepte 2,4 à 2,7 m beneden het maaiveld bedraagt. Deze wijziging werd pas doorgegeven na uitvoer van het proefputtenonderzoek, waardoor met het proefputtenonderzoek werd uitgegaan van maximale verstoringdieptes van 50 cm beneden het maaiveld + een archeologische buffer van 30 cm. Hierdoor is er geen weet over hoeveel eventuele begravingniveaus zich nog situeren onder deze 80 cm beneden het maaiveld.

Figuur 3: Inbouwprincipe van de geplande regenwaterput⁴

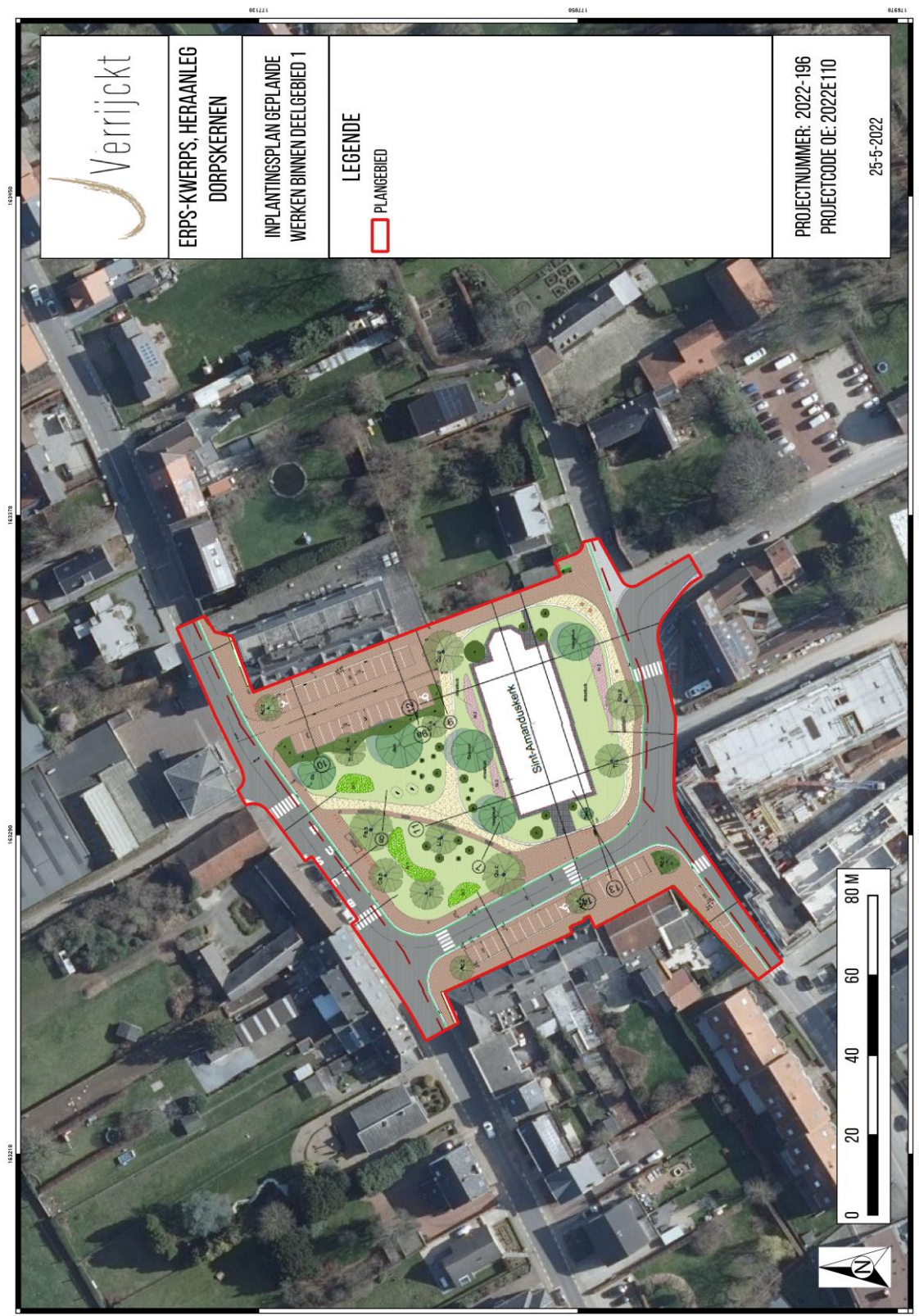
³ Van Eyck, B. & Verrijckt, J. 2022

⁴ Informatie aangeleverd door de opdrachtgever.

Figuur 4: Inplantingsplan met weergave van de geplande regenwaterput⁵

⁵ Informatie aangeleverd door de opdrachtgever.

Figuur 5: Plangebied met weergave van toekomstige inplanting op orthofoto⁶

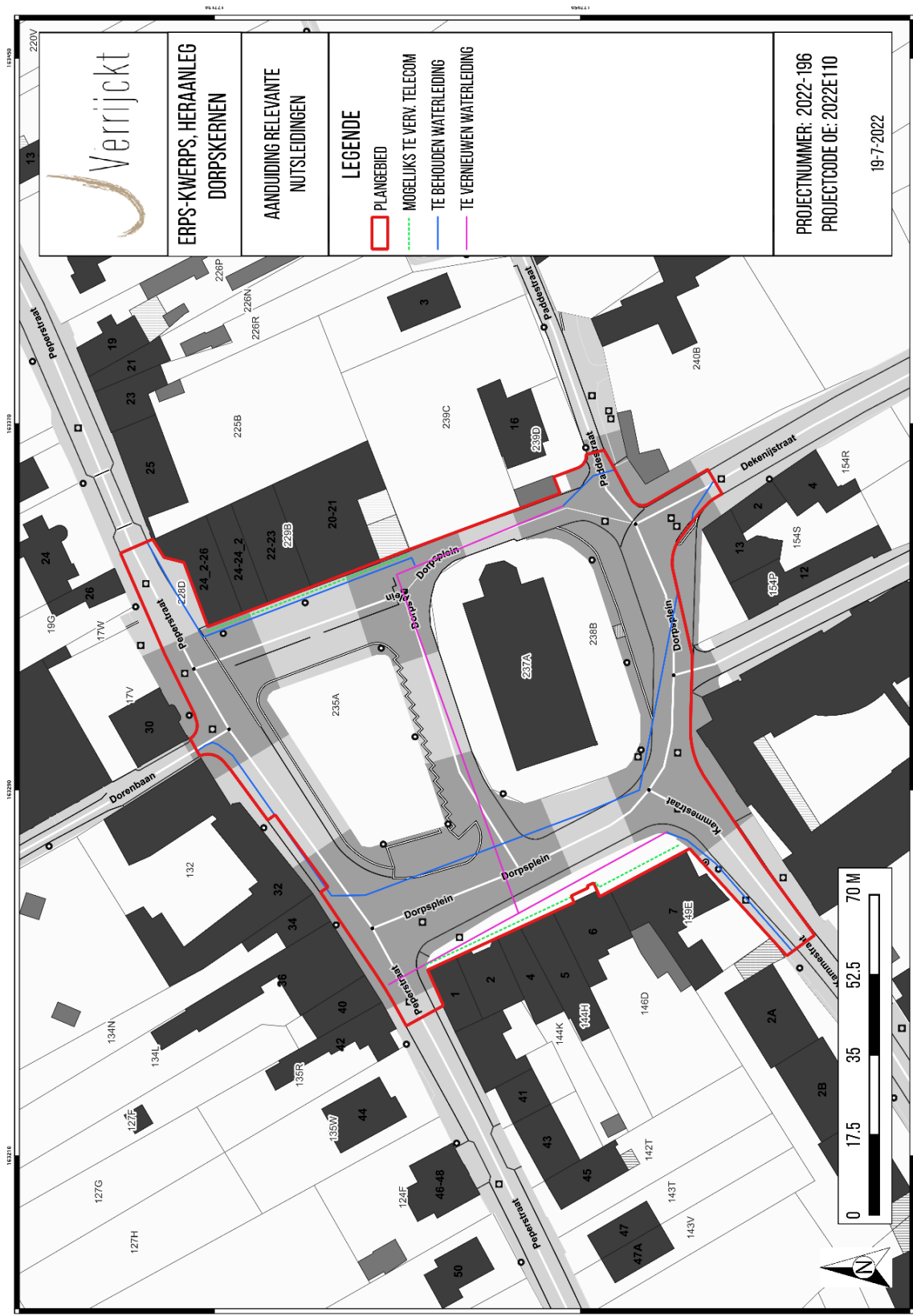
⁶ AGIV 2024

Figuur 6: Syntheseplan met weergave van toekomstige inplanting⁷ op orthofoto⁸

⁷ Plan aangebracht door initiatiefnemer.

⁸ AGIV 2022e

Figuur 7: Kaart met aanduiding relevante nutsleidingen op GRB⁹

⁹ AGIV 2022

1.1.4 Archeologische verwachting

"Het plangebied ligt in de huidige gemeente Kortenberg, meer bepaald in één van haar deelgemeenten Erps-Kwerps.

Erps-Kwerps en bij uitbreiding de omgeving van Kortenberg kent een lange geschiedenis van rurale dorpsgemeenschap, waarbij men voornamelijk landbouwactiviteiten uitoefenden. De parochie Erps bevindt zich in de uiterst oostelijke woonkern en wordt in 1125 voor het eerst vermeld onder de noemer 'Erpeza'. De benaming zou afkomstig zijn uit het Keltische woord 'ara-apa-iza', wat niet meer zou betekenen dan een verwijzing naar water. De oorspronkelijke parochie Kwerps situeert zich eerder aan de westelijke zijde van de deelgemeente Erps-Kwerps. Kwerps en werd voor het eerst vermeld in 1110 onder de noemer 'Quarebbe' oftewel 'Quadrebbe'¹⁰. De parochie Erps fungeerde in de middeleeuwen als een belangrijk administratief en economisch centrum, dat langsheen een handelsroute lag tussen Keulen en Brugge. Erps bekleedde vanaf het jaar 1286 de rol als hoofdplaats voor een meierij. De parochies Erps en Kwerps kennen hun gouden jaren tijdens in de Oostenrijkse overheersing. In de loop van de 15e eeuw tot en met de 17e eeuw kreeg de omgeving van Kortenberg, waaronder ook Erps-Kwerps, af te rekenen met verscheidene doortochten en plundertochten van legers en legerbendes.

De huidige Sint-Amanduskerk die centraal binnen de dorpskern van Erps is gelegen (deelgebied 1) kent een middeleeuwse voorganger. Het betrof een kerk in Romaanse stijl die na een blikseminslag in 1706 volledig uitbrandde. Binnen deelgebied 2, in de dorpskern van Kwerps, bevindt zich de Sint-Pieterskerk. Ook deze kerk kent een middeleeuwse voorloper in Romaanse stijl. Deze kerk werd tijdens de godsdienstoorlogen in 1572 zwaar beschadigd en later opnieuw opgebouwd.

Zowel beide deelgebieden van het plangebied als haar ruime omgeving situeren zich tussen de 13.6 m +TAW en 116 m +TAW ten noorden van beide deelgebieden. Beide deelgebieden situeren zich tussen de 33.9 m en 37.9 m +TAW en liggen daarmee op de overgang van het Noord-Brabants plateau met de lager gelegen uitloper van de Vlaamse vallei die zich ten noorden van beide deelgebieden situeert. Op hoger gelegen Noord-Brabants plateau (ten zuiden van het plangebied) ontspringen verscheidene waterlopen. Zo ook ter hoogte van beide deelgebieden. Op ca. 850 m ten zuidwesten van het plangebied ontspringt de Weesbeek. Ter hoogte van beide deelgebieden is deze beek duidelijk ingesleten in het landschap. Zo bevindt deelgebied 1 (Erps) zich op ca. 94 m ten noorden van de Weesbeek. Daarmee situeert deelgebied 1 zich op de overgang van het hoger gelegen noorden richting de lager gelegen vallei van de bovengenoemde beek. Deelgebied 2 (Kwerps) situeert zich aan de oostelijke zijde van de Weesbeek. Het deelgebied situeert zich daarmee eveneens op de overgang richting de vallei van de Weesbeek die op ca. 105 m ten noorden van deelgebied 2 stroomt. Op de bodemkaart van Vlaanderen is de bodem binnen beide deelgebieden geheel gekarteerd als OB-bodem. Het betreft een aanduiding voor reeds bebouwde bodems. Het zuidwestelijke deel van deelgebied 2 wordt gekarteerd als zijnde Aba1-bodem. Een Aba-bodem betreffen niet gleyige leemgronden met textuur B-horizont waarbij de '1' wijst op een eerder dunne A-horizont van minder dan 40 cm dik. Op basis van de landschappelijke en hydrografische ligging kan geconcludeerd worden dat beide deelgebieden op de gradiëntzone van de Weesbeek zijn gelegen. Hierdoor kan geconcludeerd worden dat beide deelgebieden en hun omgeving binnen een aantrekkelijk gebied liggen voor menselijke activiteit vanaf steentijd.

Zowel binnen deelgebied 1 als 2 zijn verscheidene archeologische waardes gekend. Het betreffen enerzijds twee waardes die terug te brengen zijn tot de middeleeuwse voorloper van de Sint-Amanduskerk (Erps) als de Sint-Pieterskerk (Kwerps). Verder werden er binnen deelgebied 1 twee archeologische waardes aangetroffen die teruggaan tot de middeleeuwen.

¹⁰ GYSSELING 1960, p.583

Binnen deelgebied 2 wordt het Sint-pietersplein aangeduid als zone waarbinnen het toenmalige Hof van Quarebbe te situeren zou zijn. In de omgeving rondom beide deelgebieden zijn er eveneens verscheidene archeologische waardes gekend. Het betreffen voornamelijk aanduidingen van locaties waar (toenmalige) hoven en kastelen zouden hebben gestaan. Deze hoven en kastelen zijn allen terug te brengen tot de middeleeuwen. Verder zijn er in de omgeving van beide deelgebieden nog enkele waardes gekend die teruggaan tot het Neolithicum, metaaltijden en de Romeinse periode. Op basis van cartografisch onderzoek kon achterhaald worden dat het huidige stratenplan binnen beide deelgebieden ten minste teruggaat tot de vroegste beschikbare historische kaarten. Zo worden de huidige straten alsook de beide kerken reeds duidelijk weergegeven op de Villaretkaart uit 1745 – 1748. Op basis van de historische kaarten kon achterhaald worden dat er een kerkhof aanwezig was rond beide kerken. Op de Ferariskaart (1777) is te zien dat aan de noordzijde van de Sint-Amanduskerk (deelgebied 1), meer bepaald ter hoogte van het dorpsplein van Erps, bebouwing staat gekarteerd. Deze bebouwing blijft tot zeker aan het einde van de jaren '80 van vorige eeuw aanwezig binnen dit deel van het plangebied. Binnen deelgebied 2 (in het centrum van Kwerps) is er op de vroegste kaarten (Villaret 1745 – 1748) eveneens bebouwing waar te nemen. Deze bebouwing bevindt zich enerzijds aangrenzend aan de kerkmuur (ten zuiden van de Sint-Pieterskerk) alsook ten oosten van de kerk, ter hoogte van het Sint-Pietersplein. In de daaropvolgende jaren blijft deze bebouwing aanwezig. Op de Popp-kaart is te zien dat de bebouwing in de Kwerpsstraat verder toeneemt. In de jaren '70 van vorige eeuw is uiteindelijk alle bovengenoemde bebouwing (met uitzondering van de kerk) binnen deelgebied 2 verdwenen. Centraal binnen het Sint-Pietersplein wordt in diezelfde periode een rechthoekig gebouw opgetrokken. Deze situatie blijft tot op heden ongewijzigd. Bovenstaande gegevens doen beslissen dat er voor beide deelgebieden een hoog archeologisch potentieel kennen voor sporensites vanaf het neolithicum tot en met de nieuwste tijd.

Op basis van bovenstaande gegevens kan geconcludeerd worden dat zowel deelgebied 1 (Erps) als deelgebied 2 (Kwerps) een hoog archeologisch potentieel kent voor artefactsites uit de steentijd periodes alsook sporensites vanaf het Neolithicum tot en met de nieuwe tijd.

*De opdrachtgever voorziet binnen beide deelgebieden de heraanleg van de dorpskern Erps (deelgebied 1) en de dorpskern van Kwerps (deelgebied 2). Daarbij worden binnen beide deelgebieden zowel de wegenis vernieuwd alsook beide groene dorpspleinen opnieuw aangelegd. Voor de aanleg van de wegenis wordt op de meeste plaatsen (met uitzondering van de huidige asfaltwegen) zowel de topklaag als de onderfundering vernieuwd. Bij de wegen die momenteel in asfalt zijn verhard, wordt enkel de topklaag vervangen. **De bestaande niveaus van de nieuwe verharding (onderfundering en topklaag) blijven vrij gelijk aan de bestaande.** De Klip toonde aan dat vrijwel alle openbare nutsleidingen zich onder de bestaande autowegen en voetpaden bevindt. De exacte diepte van deze nutsleidingen is tot op heden ongekend. Echter kan er vanuit gegaan worden dat de bodem onder de aanwezige verharding reeds verstoord werd bij de aanleg van al deze nutsleidingen. Binnen de geplande werkzaamheden voorziet de opdrachtgever de vernieuwing van delen van de aanwezige hoofdwaterleiding. Deze leidingen komen op de locatie en diepte van de reeds aanwezige waterleiding te liggen, waardoor er geen nieuwe bodemingrepen noodzakelijk zijn. Verder worden eveneens delen van de elektriciteits- en gasleidingen (her-)aangelegd alsook enkele telecomkabels vernieuwd. Het merendeel van deze nieuwe leidingen komt op dezelfde locatie/diepte te liggen als haar voorganger. Lokaal worden deze leidingen verplaatst. Echter zullen deze werkzaamheden eveneens weinig tot geen nieuwe bodemverstoringen met zich meebrengen, aangezien deze onder de wegenis, wadi,... worden aangelegd.*

Beide dorpspleinen worden zoals reeds aangehaald eveneens heraangelegd en uitgebreid. De voetpaden binnen beide dorpspleinen (buiten de kerkhofmuur) van deelgebieden (voetpaden in halfverharding) lokaal met enkele vierkante meters uitgebreid. De verwachte opbouw van deze halfverharding bedraagt maximaal 30 – 40 cm.

Het proefputtenonderzoek dat reeds aangrenzend aan deelgebied 1 werd uitgevoerd, wees uit dat het archeologisch niveau zich op ca. 70 cm onder het maaiveld bevindt. Het is daarbij echter niet helemaal duidelijk of dit eveneens het geval zal zijn binnen beide deelgebieden.

Op basis van bovenstaande gegevens kan geconcludeerd worden dat de geplande werkzaamheden binnen zowel deelgebied 1 als 2 in vrij beperkte mate nieuwe bodemingrepen met zich meebrengen. Archeologisch onderzoek aangrenzend aan deelgebied 1 wees uit dat het archeologisch niveau rond de 70 cm onder het maaiveld te situeren is. Het is daarbij echter niet helemaal duidelijk of dit eveneens het geval zal zijn binnen beide deelgebieden.

Echter wees het bureauonderzoek uit dat er binnen de kerktuin van de kerk in Erps en de kerk in Kwerps een kerkhof aanwezig was. Dit kerkhof zou reeds geruimd zijn. Echter is de mate en diepte waarin de menselijke resten werden geruimd tot op heden niet gekend. Er kan dus niet verzekerd worden dat alle begravingsniveaus werden geruimd en op welke dieptes eventuele resterende begravingsniveaus zich nog bevinden. Gezien het eeuwenlange gebruik als kerkhof is het namelijk niet ongewoon dat niet het volledige kerkhof werd geruimd. Rondom de beide kerken worden enkele wadi's voorzien die onder een talud worden uitgegraven. De maximale uitgraafdiepte van deze wadi's bedraagt maximaal 50 cm onder het maaiveld. Om de mogelijke impact van de geplande werken te evalueren op de bodem, wordt een proefputtenonderzoek geadviseerd. Via een proefputtenonderzoek kunnen de aanwezige archeologische sequenties exact in kaart gebracht worden, waarna de potentiële (negatieve) impact van de geplande werkzaamheden op deze sequenties gedetailleerd in kaart kunnen gebracht worden".¹¹

¹¹ Van Eyck, B. & Verrijckt, J. 2022

2 PROEFPUTTENONDERZOEK DORPSKERN ERPS

2.1 Administratieve gegevens

Projectcode J. Verrijckt	2024-320
Projectcode Onroerend Erfgoed	20241419
Erkend archeoloog	2019/00001 Jeska Pepermans
Veldwerkleider	Bart Van Eyck
Betrokken actoren	Martijn Jacobs (archeoloog) & Peter Spoelstra (veldtechnicus)
Datum uitvoering	4 oktober 2024

2.2 Werkwijze en strategie

5.2.1 Algemene bepalingen

Een proefsleuvenonderzoek is bij uitstek de methode om archeologische sporensites te onderzoeken. Hierbij worden transecten doorheen het landschap aangelegd tot op het eerste relevante archeologische niveau.

De algemene bepalingen van een proefsleuvenonderzoek, zoals vastgesteld in de Code van Goede Praktijk, zijn hier van toepassing.

5.2.2 Specifieke methodologie

In het programma van maatregelen zoals opgemaakt in de archeologienota Van Eyck, B. & Verrijckt, J. 2022: *Archeologienota Erps – Kwerps – Dorpskernen* met ID 23788 en projectcode 2022E110 is volgende methodologie opgenomen:

Binnen het plangebied worden de proefputten aangelegd. De proefputten zijn ingepland volgens de locaties waarbinnen de grootste bodemverstoringen veroorzaakt worden, namelijk ter hoogte van de geplande wadi's. De wadi's worden voorzien binnen de toenmalige kerktuin. Hierdoor kan zowel de mogelijke complexe stratigrafie onderzocht worden, als eventueel mogelijke sporensites en potentieel aanwezige inhumatiegraven. Er kan nagegaan worden in welke mate de kerkhoven al dan niet geruimd zijn en hoeveel begravningsniveaus er aanwezig zijn, én in welke mate de aangetroffen niveaus verstoord zullen worden. In totaal dienen er 5 proefputten te worden aangelegd met een omvang van 4 m bij 4 m aangelegd.

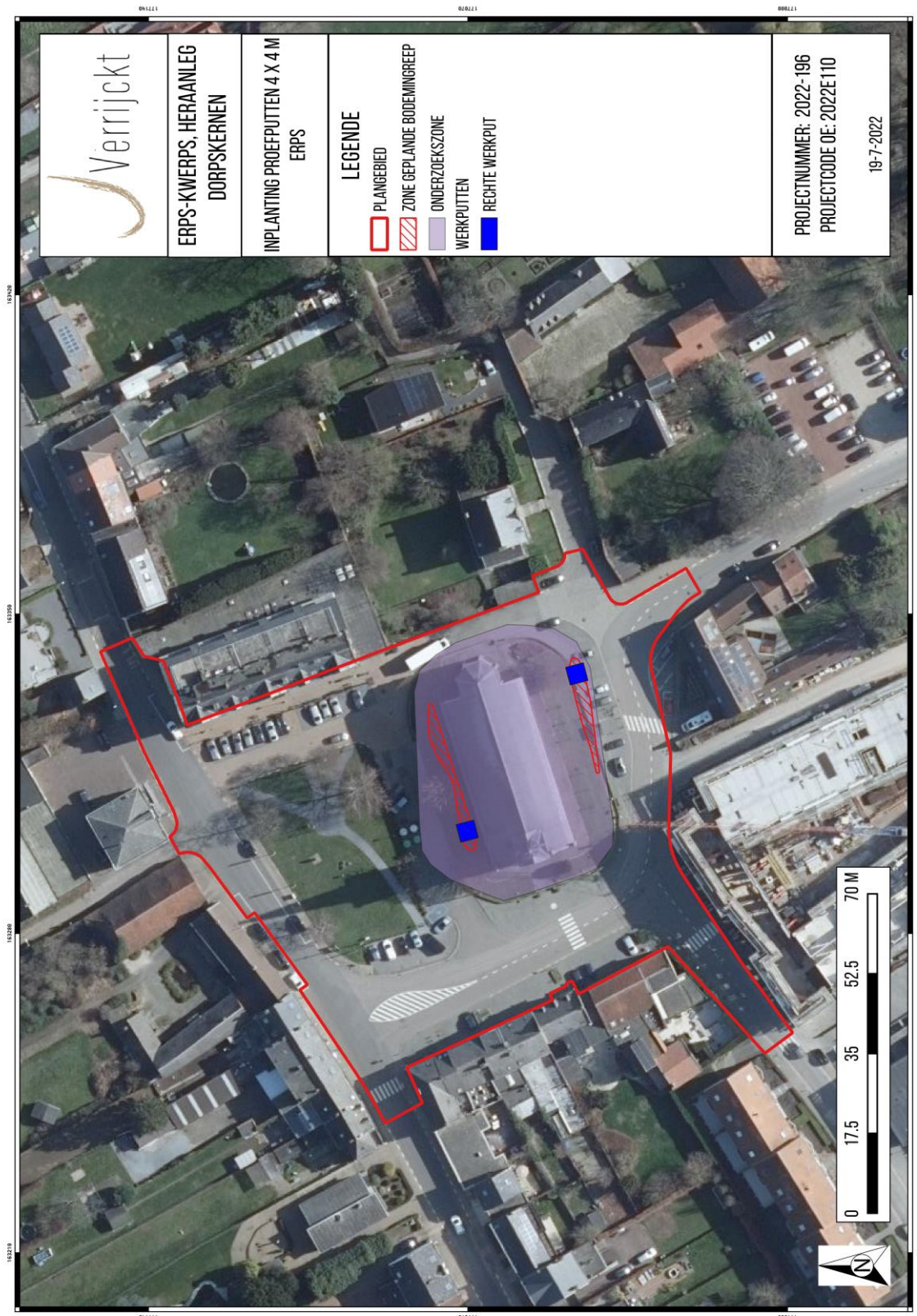
De Code van Goede Praktijk, meer bepaald proefputten voor sites met complexe verticale stratigrafie, dient hierbij gevolgd te worden. Van proefputten wordt in de regel de volledige stratigrafische sequentie onderzocht. De diepte van de proefput omvat alle aanwezige sporen, voor zover dit relevant is voor de vraagstelling van het onderzoek. Na het opgraven van elk vlak wordt geverifieerd, op basis van de vaststellingen uit de putwanden en door middel van lokale verdiepingen van het opgravingsvlak, of er zich dieperliggende niveaus met archeologische sporen of vondsten voordoen. In voorkomend geval wordt een nieuw opgravingsvlak aangelegd en onderzocht.

Indien de diepte van de proefput de natuurlijke ondergrond in stratigrafisch primaire positie niet bereikt, worden per proefput enkele boringen of sonderingen tot in de natuurlijke ondergrond in stratigrafisch primaire positie geplaatst om de stratigrafie in kaart te brengen, indien dit relevant is voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen.

De graafmachine die gebruikt wordt voor het aanleggen van de proefputten is van een type dat toelaat zowel horizontale vlakken aan te leggen als de stratigrafie te volgen zonder schade toe te brengen aan de aangetroffen sporen of inhumatieresten. De graafbak heeft geen tanden. De afgraving tot het eerste opgravingsvlak gebeurt machinaal. Indien meerdere opgravingsvlakken worden aangelegd, wordt het bovenliggende vlak steeds volledig afgewerkt vooraleer er verdiept wordt. De vlakken worden steeds gelinkt aan de putwandprofielen. De overige verdiepingen gebeuren handmatig met uitzondering van het verwijderen van puinpakketten en uniforme ophogingslagen. Omvangrijke sporen worden slechts gecoupeerd tot op het volgende vlakniveau, en pas verder gecoupeerd na het aanleggen en registreren van dat volgende vlak.

De putwanden van proefputten worden grondig bekeken om aan te geven op welke niveaus er tijdens een eventuele opgraving opgravingsvlakken moeten worden aangelegd. Hierbij worden er telkens vier bodemprofielen aangelegd waarbij deze ingetekend en digitaal geregistreerd worden. Essentieel is dat er een gedegen inzicht ontstaat in de stratigrafische opbouw van het terrein.¹²

¹² Code van Goede Praktijk (versie 3.0). 2018, 77-78.

Figuur 8: Inplantingsplan proefputten zoals weergegeven in de nota met ID 23788¹³

¹³ Van Eyck B. & Verrijckt J. 2022

5.2.3 Uitgevoerde methodologie en afwijkingen van de opgestelde methodologie

Tijdens het proefputtenonderzoek diende afgeweken te worden van het vooropgestelde proefputtenplan. De proefput aan de noordelijke zijde van de kerk verschoof met enkele meters richting het westen. Op die manier bleven de recent (2023) aangelegde leidingen van de kerk gevrijwaard. De proefput ten zuiden van de kerk werd eveneens verplaatst. Op de vooropgestelde locatie van de proefput bevinden zich naast actieve nutsleidingen eveneens enkele bomen. Om schade aan zowel de nutsleidingen als bomen te vermijden, werd uitgeweken naar een vrije zone te midden van de kerktuin. In het programma van maatregelen werden twee proefputten van 4 x 4 meter voorzien. Door de grote hoeveelheid aan nutsleidingen, was het niet overal mogelijk deze afmetingen aan te houden.

Het proefputtenonderzoek werd uitgevoerd op vrijdag 4 oktober 2024 door Martijn Jacobs, Peter Spoelstra en Bart Van Eyck. De proefputten werden aangelegd door middel van 5-tons kraan op rupsbanden met een gladde kraanbak van 1,4m breed. De teelaarde werd laagsgewijs verdiept tot op het eerste archeologische niveau en/of op de maximale verstoringsdiepte (incl. buffer van 30 cm). De wijziging omtrent de regenwaterput werd pas doorgegeven na uitvoer van het proefputtenonderzoek, waardoor met het proefputtenonderzoek werd uitgegaan van maximale verstoringsdieptes van 50 cm beneden het maaiveld + een archeologische buffer van 30 cm. Hierdoor is er geen weet over hoeveel eventuele begravingenniveaus zich nog situeren onder deze 80 cm beneden het maaiveld.

Bij het verdiepen van de teelaarde werd elke laag afgespeurd op eventuele vondsten. De sleuven en aangetroffen sporen werden gedocumenteerd door middel van overzichtsfoto's. Verspreid over het terrein werden enkele profielputten aangelegd, teneinde een goed beeld te verkrijgen van de aanwezige bodemopbouw. Deze profielen werden gefotografeerd en ingetekend.

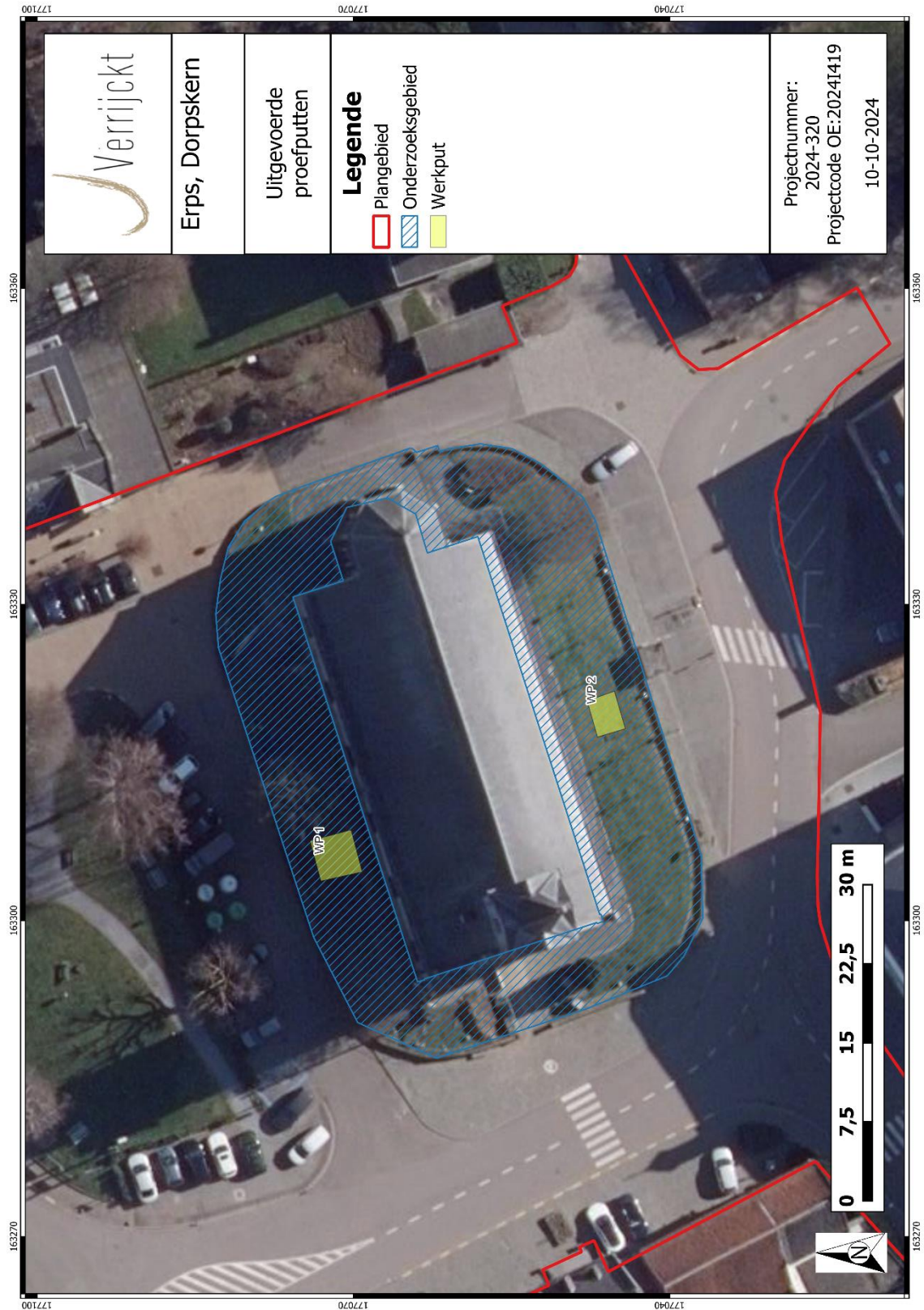
Alle aangelegde sleuven, aangetroffen sporen, profielen en hoogtes werden ingemeten door middel van een GPS. Indien een spoor zich tegen de putwand bevond, werd het werkputprofiel opgeschoond om de relatie tussen het spoor en de bodemhorizonten te registreren. Sporen-, foto- en vondstenlijsten werden digitaal geregistreerd in het veld. Gebruik makend van een GIS-omgeving werden de verzamelde data verwerkt tot een gedetailleerd en overzichtelijk grondplan.

Figuur 9: Vooraanzicht Sinti-Amanduskerk te Erps © J. Verrijckt Bv

Figuur 10: Enkele terreinfo'ts rondom de Sint-Amanduskerk te Erps © J. Verrijckt Bv

Figuur 11: Uitgevoerd proefputtenplan op orthofoto¹⁴

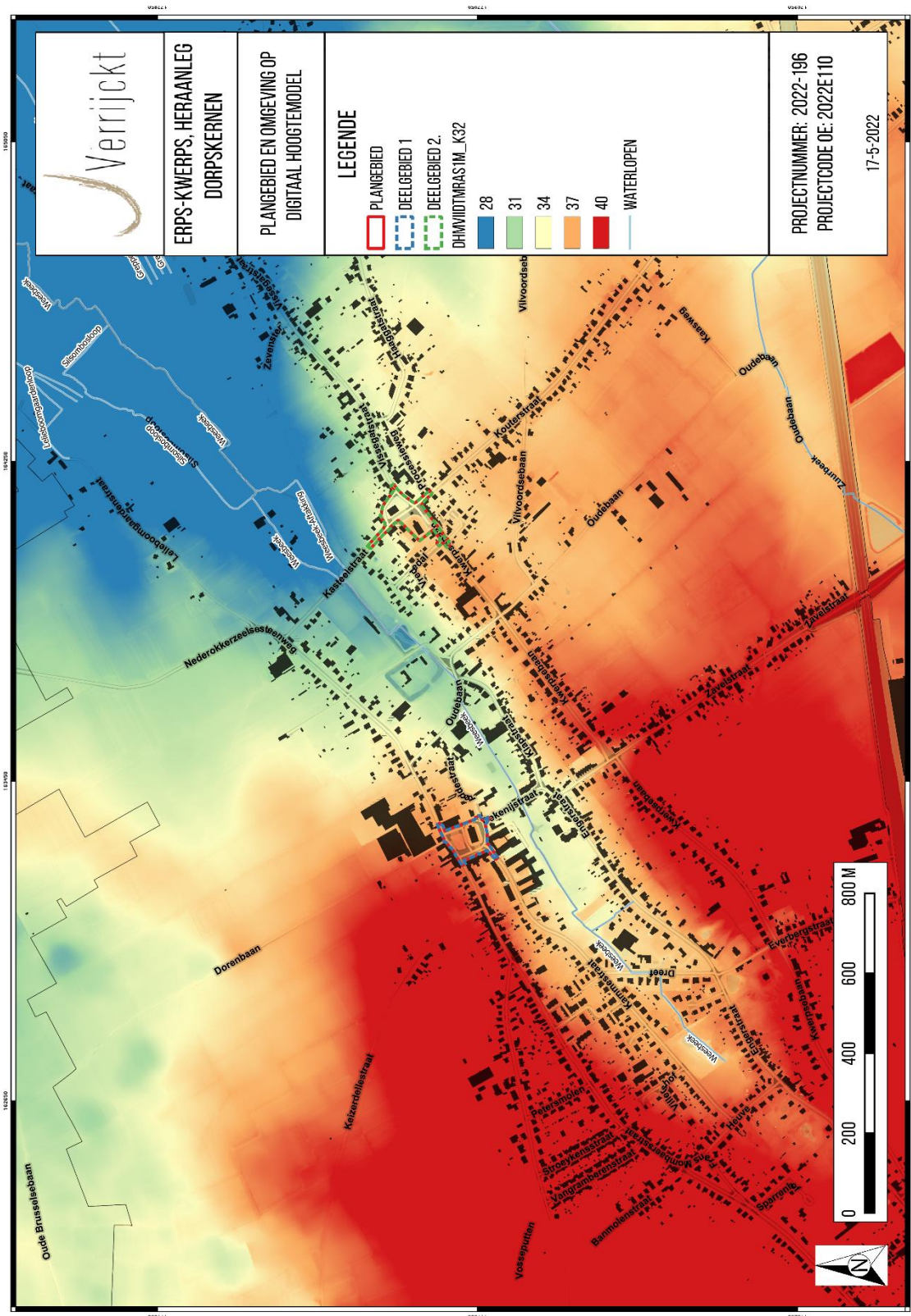
¹⁴ AGIV 2024.

2.3 Assessmentrapport

5.3.1 Assessment aardkundige opbouw

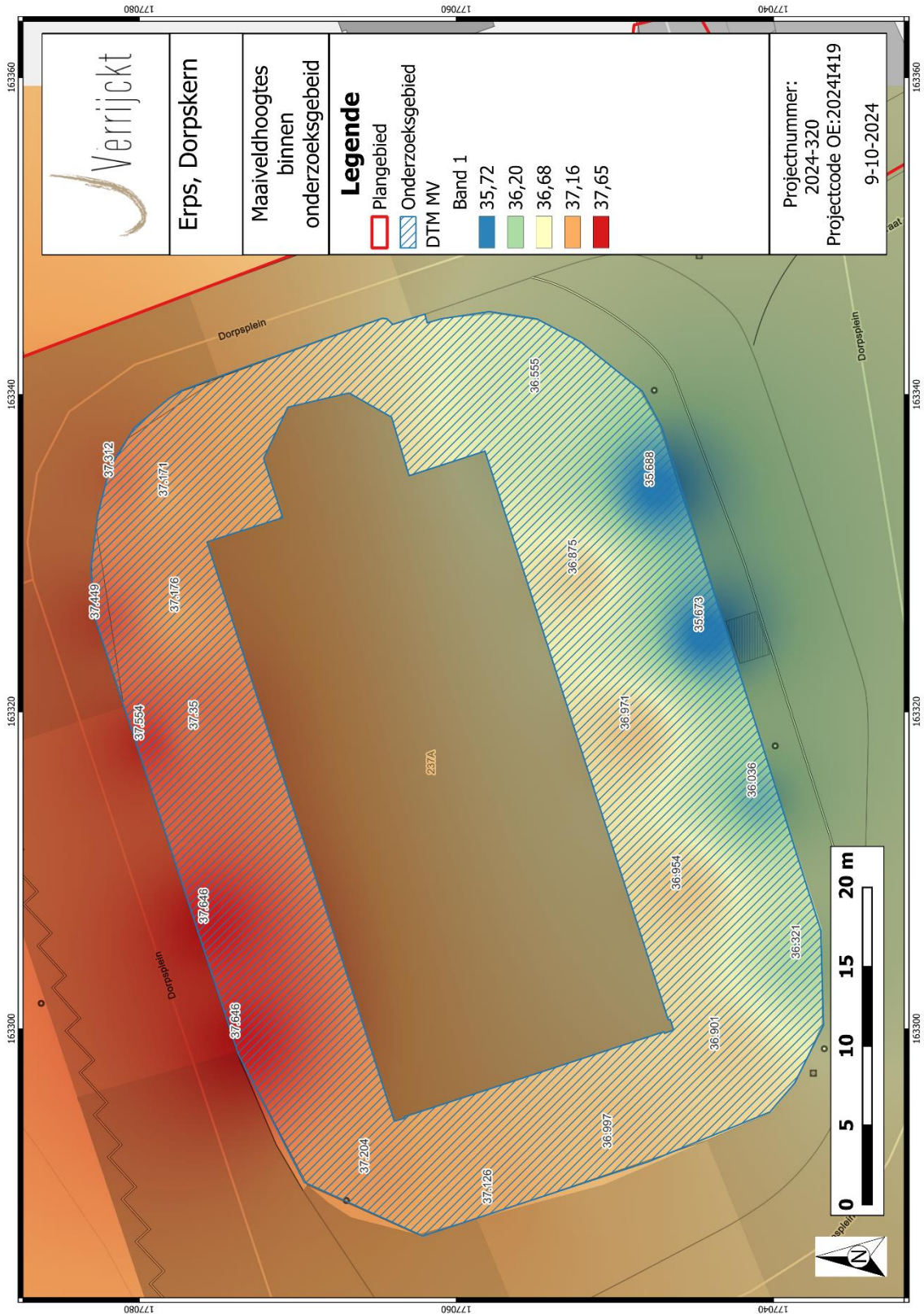
Landschappelijk gezien situeert het plangebied zich tussen de 13,6 m +TAW en 116 m +TAW. Op basis van de maaiveldhoogtes kan geconcludeerd worden dat het plangebied zich tussen de 35,72 en 37,65 m +TAW situeert. Daarmee bevindt het plangebied zich op de overgang van het Noord-Brabants Plateau met de lager gelegen uitloper van de Vlaamse vallei die zich ten noorden van het plangebied situeert. Op het hoger gelegen Noord-Brabants plateau (ten zuidwesten van het plangebied) ontspringen verscheidene waterlopen, zo ook ter hoogte van de dorpskernen Erps en Kwerps. Beide dorpskernen situeren zich zo op de flank richting de beekvallei van de Weesbeek.

Zoals eerder gesteld situeert het niveau binnen het plangebied zich tussen de 35,72 m en 37,65 m +TAW. Het niveau helt daarmee geleidelijk aan af vanuit het noordelijke deel van het plangebied richting het zuidelijke deel van het plangebied.

Figuur 12: Plangebied en omgeving op het Digitaal Hoogtemodel¹⁵

¹⁵ AGIV 2022

Figuur 13: Digitaal terreinmodel maaiveldhoogtes binnen de contouren van het onderzoeksgebied.¹⁶

¹⁶ AGIV 2024

Zoals eerder gesteld werden er binnen het onderzoeksgebied twee proefputten aangelegd. Eén proefput situeert zich ten noorden van de kerk en één proefput situeert zich aan de zuidzijde van de kerk. In elke proefput werden verscheidene profielen opgeschoond. Voor de aanleg van de proefputten werd rekening gehouden met de diepte van de geplande werkzaamheden. De proefputten situeren zich ter hoogte van de geplande wadi's met een maximale ontgravingsdiepte van ca. 50 cm beneden het huidige maaiveld. Rekening houdende met een buffer van 30 cm, werden beide proefputten tot een maximale diepte van 80 cm beneden het maaiveld aangelegd. Op het moment van de uitvoer van het proefputtenonderzoek, was nog geen weet over de regenwaterput die men zou plannen ten zuiden van de kerk tot een diepte van 2,4 à 2,7 m beneden het maaiveld.

Binnen proefput 1 (ten noorden van de kerk) werden drie profielen opgeschoond. Dit tot op een diepte van ca. 80 cm beneden het maaiveld. De drie profielen zijn vrij gelijkend aan elkaar. Met die reden worden deze hier tezamen besproken. Bovenaan de drie profielen komt een laag van donker bruin, humusrijk, lemig zand voor. Het betreft hier de bouwvoor die een dikte van ca. 20 à 25 cm kent. De bouwvoor dekt op haar beurt een laag van eerder bruin tot donker grijs lemig zand af. In deze laag komen grote hoeveelheden puin, afval en (menselijk) bolmateriaal voor. Het is duidelijk dat deze laag reeds vergraven is geweest. Deze laag reikt tot minstens 80 cm beneden het huidige maaiveld. Om meer inzicht te krijgen in de bodemopbouw onderliggend aan deze 80 cm, werd na registratie van het vlak, een landschappelijke boring uitgevoerd. Uit deze boring is gebleken dat deze vergraven laag tot 70 cm beneden het aangelegde vlak reikt (ca. 150 cm beneden het huidige maaiveld). Onderliggend aan deze laag komt een laag van eerder donker grijs tot bruin homogeen lemig zand voor. Binnenin deze laag konden geen inclusies worden waargenomen. Vanaf ca. 190 cm beneden het huidige maaiveld komt een laag van eerder grijs zand voor. Uiteindelijk is de boring op een diepte van ca. 220 cm beneden het huidige maaiveld gestuit. Dit op een eerder roestkleurige laag. Het betreft hier mogelijk een laag van ijzerzandsteen.

Figuur 14: Profiel 1 werkput 1 • J. Verrijckt Bv

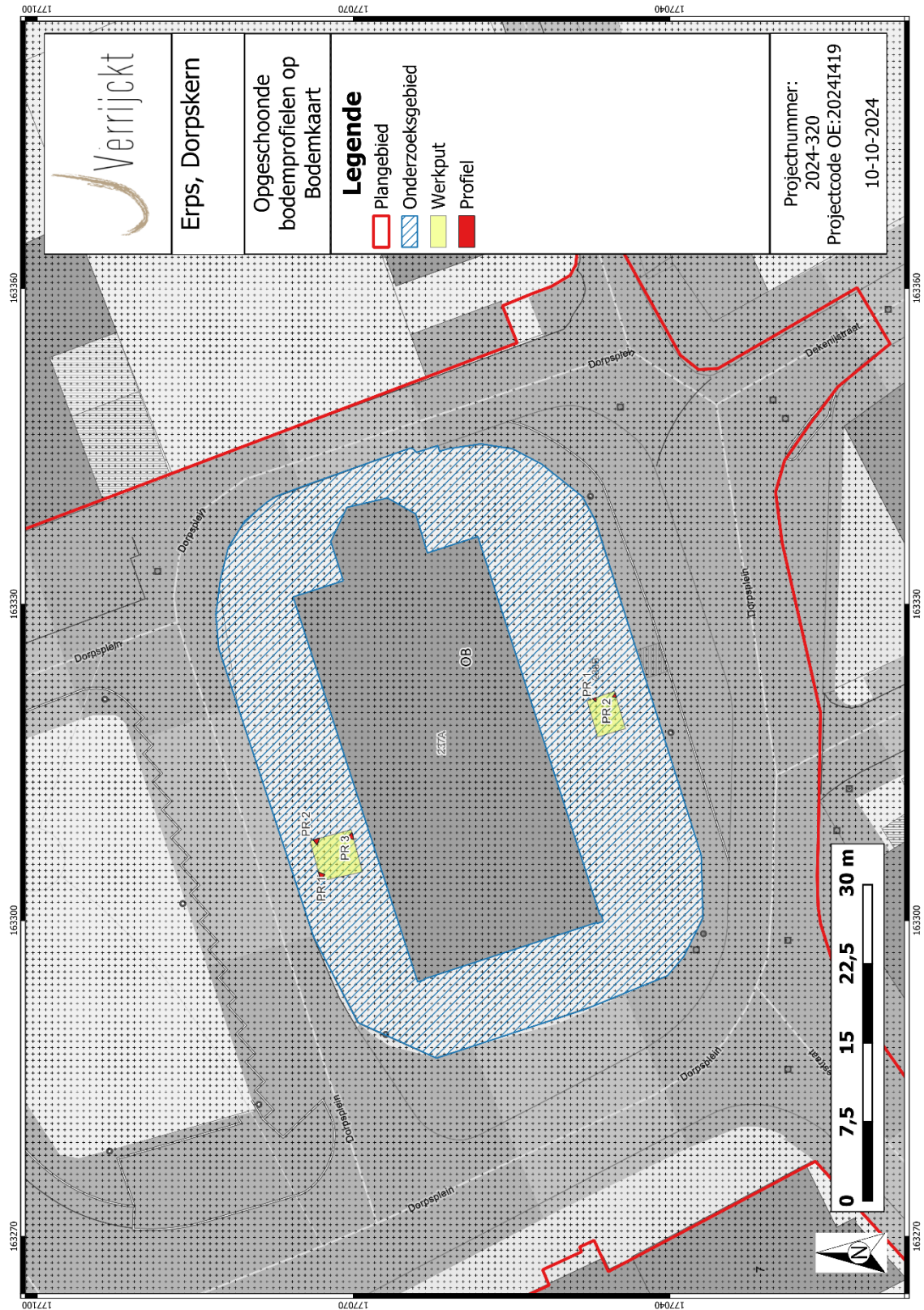

Figuur 15: Landschappelijke boring binnen proefput 1 © J. Verrijckt Bv

In de tweede proefput werden 2 bodemprofielen opgeschoond. Ook hier zijn de profielen vrij gelijkend aan elkaar, waardoor deze ook hier tezamen worden besproken. Aangezien binnen deze werkput een volledig inhumatiegraf werd aangesneden, werd geopteerd om het vlak van deze werkput tot op het niveau van dit individu aan te leggen. Dit tot op een diepte van ca. 50 à 60 cm beneden het huidige maaiveld. Bovenaan worden beide profielen gekenmerkt door een laag van donker bruin humusrijk lemig zand. Het betreft hier de bouwvoor. Deze laag is ca. 25 à 30 cm dik. Onderliggend aan deze laag, komt net zoals in werkput 1, een laag van bruin tot donker grijs lemig zand. In deze laag komen grote hoeveelheden puin, afval en (menselijk) botmateriaal voor. Het is duidelijk dat deze laag reeds vergraven is geweest. Deze laag reikt tot minstens 50 cm beneden het huidige maaiveld. Hieronder zijn wel nog intacte inhumatiegraven aanwezig.

Figuur 16: Bodemprofiel 1 binnen werkput 2 © J. Verrijckt Bv

Figuur 17: Opgeschoonde bodemprofielen op Bodemkaart van Vlaanderen¹⁷

¹⁷ AGIV 2024

5.3.2 Assessment vondsten

5.3.2.1. Vondstmateriaal werkput 1

Binnen proefput 1 werden verscheidene vondsten aangetroffen. Deze zijn allen in laag 2, die meteen onder de bouwvoor aanwezig was, aangetroffen. Binnen laag 2 werden verscheidene losse botfragmenten ingezameld. Het betreft onder meer een restant van een schedel, een lang been (bovenbeen), en verscheidene onderbenen. De overige beenderen zijn gebroken en/of gefragmenteerd. Gezien de verscheidene formaten van het botmateriaal, gaat het hier vermoedelijk over fragmenten (los) bot dat afkomstig is van meerdere individuen.

Naast botmateriaal werden in dezelfde laag eveneens enkele vondsten uit andere vondstcategorieën aangetroffen. Het gaat onder meer om aardewerk, een pijpenkop, isolator, flessenglas en kistversiering.

Het aangetroffen aardewerk kan onderverdeeld worden in industrieel wit aardewerk, witbakkend en roodbakkend aardewerk. Op drie scherven na, betreffen het allen wandfragmenten. Verder werden er eveneens twee randen en één oor aangetroffen. Ook werd een fragment van een kandelaar in industrieel wit aardewerk aangetroffen. Tot slot kon een isolator in porselein worden ingezameld. Zoals gesteld werden er naast aardewerk eveneens enkele metalen voorwerpen ingezameld. Het betreffen twee versierde handvaten die mogelijks toebehoorden tot een doodskist. Verder werden er eveneens drie 'noppen' aangetroffen die fungeerden als kistbekroning. Twee van de drie noppen zijn half rond en onderaan voorzien van een opening. De derde nop is volledig rond en voorzien van een schroefdraad. Tevens werd er ook één gesmeden nagel ingezameld.

Het vondstmateriaal uit werkput 1 kan allen in de Nieuwe en Nieuwste tijd worden gedateerd.

Figuur 18: Aangetroffen vondstmateriaal proefput 1 © J. Verrijckt Bv

5.2.2.2. Vondstmateriaal werkput 2

In de tweede proefput werden eveneens verscheidene vondsten ingezameld. In de bouwvoor werd, naast een glazen fles, ook een 20 frankstuk aangetroffen. De vondsten die in het verdere vervolg van dit hoofdstuk worden besproken, werden allen in laag 2, onderliggend aan de bouwvoor aangetroffen. Binnen laag twee werd een grote hoeveelheid (menselijk) botmateriaal aangetroffen. Naast botmateriaal werd er eveneens aardewerk en (metalen) kistversiering ingezameld.

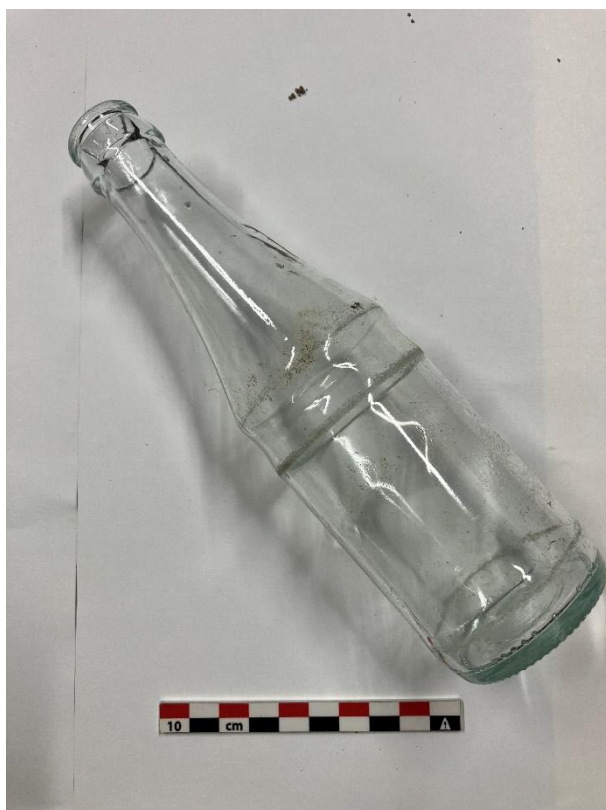
Op een diepte van ca. 50 cm beneden het huidige maaiveld, werd een volledig bewaard inhumatiegraf aangetroffen. De menselijke resten bevonden zich in een (slecht bewaarde) houten grafkist. Ter hoogte van de schouders van het individu, werden aan de kistrand twee handvaten aangetroffen. Verder werden ter hoogte van de kistrand enkele zgn. noppen aangetroffen. Meer details over bovenbeschreven graf, worden in hoofdstuk 5.3.5. besproken.

Naast bovenbeschreven inhumatiegraf, werden verscheidene fragmenten (los) botmateriaal ingezameld. Deze botfragmenten bestaan onder meer uit schedelfragmenten, lange beenderen (bovenbeen) alsook grote hoeveelheden gebroken en/of gefragmenteerd bot. Deze botfragmenten zijn van meerdere individuen afkomstig en bevonden zich niet meer in primaire positie.

Zoals reeds aangehaald werden er eveneens verscheidene metalen voorwerpen aangetroffen. Al deze voorwerpen zijn te herleiden tot kistbekroning en -versiering. Het gaat onder meer om handvaten, nagels, beeltenissen en noppen. De aangetroffen handvaten kunnen onderverdeeld worden in drie verscheidene vormen. Deze worden weergegeven in figuur 17. Naast handvaten, werden er twee (vrij) volledige beeltenissen van Christus aangetroffen. Eén van deze beeltenissen lag ter hoogte van de borst van het aangetroffen skelet. Tot slot konden er eveneens drie verschillende kistbekroningen worden ingezameld. Zo werden er verscheidene kistbekroningen ingezameld in de vorm van een niet nader gedefinieerde bloem. Deze bloem rust op een onderplaatje in de vorm van bloemblaadjes. Een tweede veelvoorkomende vorm zijn de halfronde noppen. Beide kistbekroningen werden eveneens ter hoogte van de kistrand van het aangetroffen inhumatiegraf aangetroffen. Tot slot werd er een puntvormige kistbekroning aangetroffen die onderaan voorzien is van schroefdraad.

Naast bovenbeschreven vondstmateriaal, werd er slechts één scherp industrieel wit aardewerk aangetroffen.

Op basis van bovenstaande gegevens kunnen de aangetroffen vondsten eveneens in de Nieuwe- en Nieuwste Tijd worden gedateerd. Binnen werkput 2 werd slechts één scherp aangetroffen. De overige vondsten kunnen allen gelinkt worden aan begraving binnen het voormalige kerkhof. In werkput 1 werden naast vondsten die gelieerd konden worden aan het kerkhof, ook andere vondsten aangetroffen. Op basis van deze vaststellingen kan vermoed worden dat de ruimsingswerkzaamheden in de jaren '60 van vorige eeuw, meer impact hebben gehad aan de noordelijke zijde van de kerktuin dan aan de zuidelijke zijde van de kerk. Het is daarbij niet uit te sluiten dat er nog (delen van) inhumatiegraven aanwezig zijn binnen de kerktuin rondom de kerk.

Figuur 20: Links Fles (laag 1), Rechts selectie ingezamelde handvaten (laag 2) © J. Verrijckt Bv

Figuur 19: Eén van de twee ingezamelde Christusbeelden © J. Verrijckt Bv

Figuur 21: Links kistbekroningen (laag 2) rechts aangetroffen aardewerk © J. Verrijckt Bv

5.3.3 Assessment stalen

Er werden preventief stalen genomen van het aangetroffen inhumatiegraf uit proefput 2. Er werd een parasietenstaal genomen uit de buikholte, tussen de bovenbenen en buiten de kist. Verder werd eveneens een staal ingezameld van de (slecht bewaarde) grafkist. In het kader van deze nota is het niet gewenst om deze stalen uit te werken. De analyse van de stalen kan (indien gewenst) uitgevoerd worden bij (eventueel) verder archeologisch onderzoek.

5.3.4 Conservatieassessment

Niet van toepassing.

5.3.5 Assessment sporen en structuren

Zoals eerder aangehaald werd bij de aanleg van de werkputten rekening gehouden met de maximale diepte van de geplande werkzaamheden plus een buffer van 30 cm. Het vlak werd in die zin aangelegd op een maximale diepte van 80 cm beneden het huidige maaiveld. Er was op dat moment geen weet van de extra regenwaterput die men ten zuiden van de kerk wilde aanleggen tot een diepte van 2,4 à 2,7 m beneden het maaiveld. Er werden daarbij geen bodemsporen aangetroffen. Zoals reeds aangehaald werden op 80 cm beneden het maaiveld verscheidene beenderen aangetroffen. In eerste instantie werd gedacht dat het om een in situ inhumatiegraf ging. Na verder onderzoek bleek het om los botmateriaal te gaan.

Binnen werkput 2 werd op een diepte van ca. 50 cm beneden het maaiveld een inhumatiegraf aangetroffen. Voor dit graf werden zowel de contour van de kist alsook het skelet zelf geregistreerd onder individu 1. De aflijning van de kist kent een lengte ca. 190 cm. Aan de hoofdzijde (zuidwesten) is de kist ca. 56 cm breed. Aan het voeteinde (noordoosten) is de kist ca. 40 cm breed. Slechts lokaal waren er nog restanten van de houten kist aanwezig. Het hout was echter in dermate slechte staat, waardoor deze niet geheel kon worden ingezameld i.f.v. staalname. Ter hoogte van de randen van de kist, alsook binnen de contouren van de kist werden verscheidene metalen voorwerpen aangetroffen. Deze voorwerpen kunnen allen geïnterpreteerd worden als kistversiering. Een gedetailleerde beschrijving van deze versieringen werd reeds in hoofdstuk 5.3.2. uitgeschreven. Ter hoogte van de borst kon een loden Christusbeeld worden aangetroffen. Het betreft hier waarschijnlijk kistversiering die na het vergaan van de houten kist ter hoogte van de borst is neergekomen. Ter hoogte van de randen van de kist konden verscheidene kistbekroningen worden aangetroffen. Het betreffen enerzijds versieringen in de vorm van een bloem die bovenop een voetstuk staan.

De andere kistbekroningen die werden aangetroffen betreffen (bolvormige) noppen. Ter hoogte van de schouders werden op de kist twee handvaten aangetroffen.

Het menselijk skelet kent een vrij goede bewaring en is nagenoeg compleet. Het lichaam ligt uitgestrekt op de rug met de armen gekruist op de borst. De schedel ligt op het achterhoofd. De benen zijn lang uitgestrekt. De lengte van het graf is ca. 1,80 m lang en 0,46 m breed. De diepte is te situeren op ca. 20 cm onder het aangelegde vlak. De beenderen werden door fysisch antropoloog Martijn Jacobs vrij gelegd en per categorie ingezameld. Volgens de eerste vaststellingen gaat het om een volwassen persoon. In de onderkaak zijn volgens de eerste vaststellingen het gebit niet meer volledig. De holtes waarin de ontbrekende tanden missen, zijn reeds dichtgegroeid. Dit doet vermoeden dat het om een ouder persoon zou gaan. Een exacte leeftijd kon tot op heden nog niet achterhaald worden. Verder onderzoek kan hierin meer duidelijkheid verschaffen. Dit onderzoek werd i.f.v. deze nota niet gedaan.

Op bovenbeschreven inhumatiegraf na, werden er geen andere archeologische sporen aangesneden binnen de proefput. Er dient van uit gegaan te worden dat zich tot de diepte van 2,4 à 2,7 m beneden het maaiveld nog meerdere begravingsniveaus kunnen bevinden.

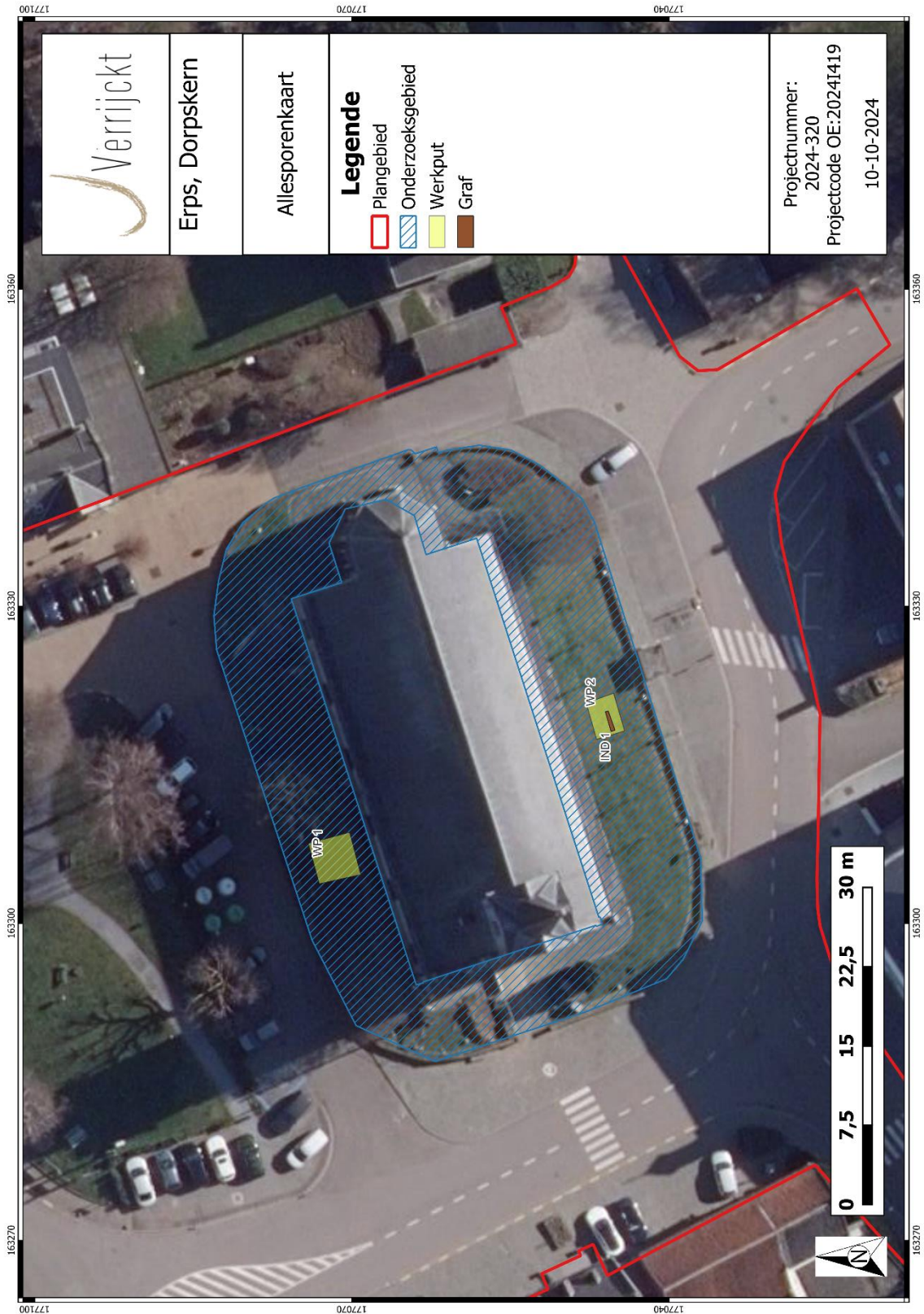
Figuur 22: Vlakfoto werkput 1 • J. Verrijckt Bv

Figuur 23: Vlakfoto werkput 2 • J. Verrijckt Bv

Figuur 24: Indivdu 1 • J. Verrijckt Bv

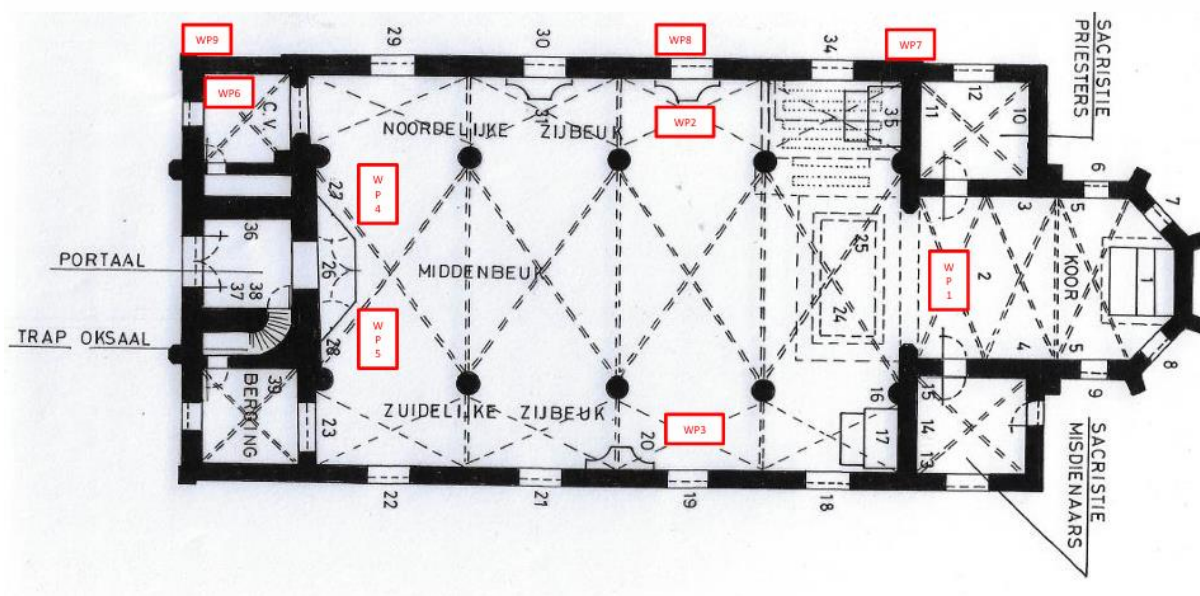

Figuur 25: Allesporenkaart

In 2023 werd de verwarmingsinstallatie van de kerk vernieuwd. Voor de aanleg van deze nieuwe verwarmingsinstallatie werden verscheidene sleuven en putten gegraven. Dit zowel binnen als buiten de kerk. Bij deze graafwerken kwamen (oudere) funderingen van de kerk aan het licht. Deze bleken meteen onder de aanwezige verharding rondom de kerk aanwezig te zijn. Aangezien de plaatsing van de nieuwe verwarmingsinstallatie vrijwel geen impact had op de aanwezige funderingsmuren, werden de muren louter opgeschoond en gefotografeerd. De impact van de geplande werkzaamheden t.b.v. de heraanleg van de kerktuin dienen geherevalueerd te worden op basis van deze 'nieuwe' gegevens. De gegevens werden aangeleverd door Walter Sevenants, oprichter van de Archeologische Werkgroep Kortenberg (AWK) en tevens voorzitter van de lokale erfgoedcommissie.

Figuur 26: Zicht op aangetroffen muurresten ter hoogte van het wandelpad rondom de kerk. Foto's aangeleverd door Walter Sevenants.

Figuur 27: Pultenplan kerk i.f.v. de plaatsing van de nieuwe verwarmingsinstallatie binnen en buiten de kerk. Binnen deze pulten werden de muurresten aangesneden. Plan aangeleverd door Walter Sevenants.

2.4 Besluit

5.4.1 Datering en interpretatie

In het kader van de heraanleg van de Dorpskern van Erps, werden binnen de kerktuin twee proefputten aangelegd. De proefputten werden ingepland ter hoogte van de geplande wadi's. Deze hebben een maximale verstoringsdiepte van ca. 50 cm beneden het huidige maaiveld. Rekening houdende met een buffer van ca. 30 cm beneden de maximale verstoringsdiepte, werden de proefputten voorzien tot een diepte van ca. 80 cm beneden het huidige maaiveld. Op het moment dat de proefputten werden uitgevoerd, was er nog geen weet van de bijkomende regenwaterput die in de toekomst tot 2,4 à 2,7 m beneden het maaiveld zal worden aangelegd. Hierdoor werden de mogelijke begravningsniveaus onder voornoemde 80 cm niet in kaart gebracht, doch dient er vanuit gegaan te worden dat zich onder het eerste intacte begravningsniveau (op ca. 50 cm beneden het maaiveld), nog meerdere intacte begravningsniveaus kunnen worden aangetroffen.

Tijdens het proefputtenonderzoek werd een grote hoeveelheid menselijk botmateriaal aangetroffen. Een groot deel van dit botmateriaal betrof los botmateriaal dat tot één of meerdere individuen behoort. Binnen proefput 2 kon een volledig *in situ* bewaard inhumatiegraf worden aangetroffen. Dit op een diepte van ca. 50 cm beneden het maaiveld. Binnen diezelfde werkput werd slechts één scherv aangetroffen. De overige vondsten kunnen allen gelinkt worden aan begraving binnen het voormalige kerkhof. In proefput 1 werden naast vondsten die gelieerd konden worden aan het kerkhof, ook andere vondsten aangetroffen. Op basis van deze vaststellingen kan vermoed worden dat de ruimsingswerkzaamheden in de jaren '60 van vorige eeuw, meer impact hebben gehad aan de noordelijke zijde van de kerktuin dan aan de zuidelijke zijde van de kerk.

Het is daarbij niet uit te sluiten dat er nog (delen van) inhumatiegraven aanwezig zijn binnen de kerktuin rondom de kerk. Het aangetroffen vondstmateriaal kan allen gedateerd worden in de Nieuwe- en Nieuwste Tijd.

Op bovenbeschreven vondstmateriaal en inhumatiegraf na, werden er in de proefputten geen bodemsporen aangesneden. Bij werkzaamheden aan de kerk (in het jaar 2023) werden meteen onder de verharding rondom de kerk, funderingen aangesneden. Op basis van deze (nieuwe) gegevens dient de impact van de geplande werkzaamheden t.b.v. de heraanleg van de kerktuin geherevalueerd te worden.

5.4.2 Verklaring ontbreken archeologisch ensemble en confrontatie resultaten eerder vooronderzoek

Op basis van het bureauonderzoek werd een hoog archeologisch potentieel toegeschreven voor artefactsites uit de steentijd. Verder werd er eveneens een hoog archeologisch potentieel toegeschreven voor het aantreffen van sporensites vanaf het Neolithicum tot en met de Nieuwe Tijd. Ondanks dat het aanwezige kerkhof rondom de kerk reeds in de jaren '60 van vorige eeuw werd geruimd, dient er bijzondere aandacht besteed te worden aan potentieel aanwezige (restanten van) graven.

Tijdens het proefputtenonderzoek kon een grote hoeveelheid menselijk botmateriaal worden aangetroffen. Het merendeel van het botmateriaal betreft louter los bot. Enkel binnen werkput 2 kon een volledig *in situ* bewaard inhumatiegraf worden aangetroffen. Dit op een diepte van ca. 50 cm beneden het maaiveld. Het is daarbij niet uit te sluiten dat er binnen het onderzoeksgebied nog (resten van) primaire inhumatiegraven aanwezig zijn. De proefputten werden (rekeninghoudende met de verstoringsdieptes van de geplande werkzaamheden) maximaal op 80 cm beneden het maaiveld aangelegd. De moederbodem werd daarbij niet bereikt. Het is daarbij niet uit te sluiten dat er mogelijks nog (oudere) archeologische sporen aanwezig zijn in de moederbodem. Echter vormen de geplande werkzaamheden geen bedreiging op deze potentieel aanwezige sporen. Op het moment van uitvoer van de proefputten was er geen weet van de bijkomende regenwaterput die tot 2,4 à 2,7 m beneden het maaiveld uitgegraven zal worden. Er dient dan ook vanuit gegaan te worden dat deze regenwaterput wel een impact kan hebben op meerdere begravingniveaus, alsook de moederbodem.

Bij werkzaamheden aan de kerk (in het jaar 2023) werden meteen onder de verharding rondom de kerk, funderingen aangesneden. Op basis van deze (nieuwe) gegevens dient de impact van de geplande werkzaamheden t.b.v. de heraanleg van de kerktuin geherevalueerd te worden.

5.4.3 Kennisvermeerderingspotentieel en aanbevelingen

Het proefputtenonderzoek in de dorpskern van Erps leverde één inhumatiegraf in primaire positie op. Dit op een diepte van 50 cm beneden het maaiveld. Verder werd er een grote hoeveelheid menselijk bot aangetroffen. Het is daarbij niet uit te sluiten dat er mogelijks nog (delen van) inhumatiegraven aanwezig zijn binnen de contouren van het onderzoeksgebied. Met die reden dienen, naast de geplande wadi's eveneens alle zones (binnen het onderzoeksgebied) waarbinnen (eventuele) werkzaamheden worden voorzien die tenminste tot 30 cm beneden het maaiveld reiken, onderzocht te worden. Dit geldt dus ook voor de bijkomende regenwaterput waarvoor men een uitgraving plant van 2,4 à 2,7 m beneden het maaiveld.

Verder werden er in 2023 werkzaamheden uitgevoerd aan de kerk. Bij deze werkzaamheden werden meteen onder de verharding rondom de kerk, funderingen/muurresten aangetroffen. De opdrachtgever voorziet de heraanleg van dit verharde pad. Hierbij worden bodemingrepen van 40 à 50 cm diep verwacht.

Daarbij zullen de aanwezige funderingsmuren/muurresten geraakt worden. In die zin is ook voor dit deel van het onderzoeksgebied verder archeologisch onderzoek noodzakelijk.

Op basis van de heden gekende gegevens, kan gesteld worden dat er een hoog potentieel voor kennisvermeerdering aangaande eventuele oudere funderingsresten, alsook een inzicht in de verschillende begravings- en ontruimingsniveaus. Verder kan er nog aanzienlijk bijkomende informatie worden ingewonnen aangaande de begraven individuen, hun geslacht (seks), leeftijd, eventuele pathologieën, kisteigenschappen, etc.

De zones waarbinnen bovenbeschreven werkzaamheden worden voorzien, dienen onderzocht te worden door middel van een opgraving. Daarbij dient rekening gehouden te worden met een archeologische buffer van 30 cm beneden de maximale verstoringsdiepte. Indien er binnen het onderzoeksgebied nog bodemingrepen voorzien worden, dient de onderzoekende archeoloog hiervan op de hoogte gesteld te worden. Na evaluatie kunnen deze te verstoren zones via een werfbegeleiding onderzocht te worden.

5.4.4 Beantwoording onderzoeksvragen

Bodem en paleolandschap

- Welke bodemhorizonten worden in de boringen of profielen aangetroffen en wat is de genese ervan? Welke zijn de bodemprocessen die hiermee geassocieerd worden?

Bij de aanleg van de proefputten werd rekening gehouden met de maximale verstoringsdiepte die de geplande werkzaamheden met zich mee zullen brengen. Hierbij werd uitgegaan van de maximale verstoringsdieptes die op dat moment gekend waren. Na het proefputtenonderzoek werd echter nog gecommuniceerd dat er een regenwaterput gepland zou worden ten zuiden van de kerk die een verstoringsdiepte zal hebben van 2,4 à 2,7 m beneden het maaiveld. Binnen het onderzoeksgebied worden wadi's voorzien met een maximale ontgravingsdiepte van ca. 50 cm beneden het maaiveld. Rekeninghoudende met een buffer van ca. 30 cm beneden de maximale verstoringsdiepte, werden de proefputten op ca. 80 cm beneden het maaiveld aangelegd.

Binnen proefput 1 werden 3 bodemprofielen opgeschoond. Bovenaan aan deze profielen kon een donkerbruine bouwvoor van ca. 20 à 25 cm dik worden aangesneden. Onderliggend aan deze bouwvoor komt een laag van eerder bruin tot donker grijs lemig zand af. In deze laag komen grote hoeveelheden puin, afval en (menselijk) botmateriaal voor. Het is duidelijk dat deze laag reeds vergraven is geweest. Deze laag reikt tot minstens 80 cm beneden het huidige maaiveld. Om meer inzicht te krijgen in de bodemopbouw onderliggend aan deze 80 cm, werd na registratie van het vlak, een landschappelijke boring uitgevoerd. Uit deze boring is gebleken dat deze vergraven laag tot 70 cm beneden het aangelegde vlak reikt (ca. 150 cm beneden het huidige maaiveld). Onderliggend aan deze laag komt een laag van eerder donker grijs tot bruin homogeen lemig zand voor. Binnenin deze laag konden geen inclusies worden waargenomen. Vanaf ca. 190 cm beneden het huidige maaiveld komt een laag van eerder grijs zand voor. Uiteindelijk is de boring op een diepte van ca. 220 cm beneden het huidige maaiveld gestuit. Dit op een eerder roestkleurige laag. Het betreft hier mogelijk een laag van ijzerzandsteen.

De bodemopbouw binnen proefput 2 is vrij gelijkend aan die van proefput 1, doch werd op een diepte van ca. 50 cm beneden het maaiveld nog een inhumatiegraf in primaire positie aangetroffen.

- Vertegenwoordigen deze horizonten relevante archeologische niveaus?

In de proefputten werden geen natuurlijke niveaus aangesneden waarbinnen archeologische grondsporen aanwezig kunnen zijn ouder dan de heden aangetroffen lagen en sporen. Echter werd binnen laag 2, die tevens meteen onder de bouwvoor aanwezig is, wel een inhumatiegraf en los (menselijk) botmateriaal aangesneden. Het inhumatiegraf situeert zich op ca. 50 cm beneden het maaiveld.

- Indien deze horizonten relevante archeologische niveaus omvatten:

- o Wat is de aard van dit niveau?

Het betreft een antropogene begravingslaag, waarvan tot op 50 cm geruimd lijkt te zijn. Op 50 cm werd wel nog een inhumatiegraf in primaire positie aangesneden.

- o Heeft dit niveau een duidelijke begrenzing?

Zie eerder.

- o Kan dit niveau gedateerd worden?

Zie eerder.

- o Zijn er aanwijzingen dat dit niveau geassocieerd kan worden met een archeologische site?

Ja. Het betreft een archeologisch relevant begravningsniveau. Tevens werden bij eerdere werken in en rondom de kerk rechtstreeks onder de verhardingen oudere funderingsmuren aangesneden.

- o Wat is de bewaringstoestand van dit niveau?

In het zuiden is het begravningsniveau goed bewaard. In het noorden werden geen inhumatiegraven aangetroffen in oorspronkelijke positie. Desondanks is een proefput een statistische weergave en kan niet met zekerheid worden uitgesloten dat er in de gehele noordelijke zone waar werken plaatsvinden geen inhumatiegraven in oorspronkelijke positie meer voorkomen.

- o Wat is de impact van de geplande graafwerken op dit niveau?

Binnen het onderzoeksgebied (zijnde de kerktuin) worden twee wadi's aangelegd met een maximale verstoringsdiepte van ca. 50 cm beneden het huidige maaiveld. Op ca. 50 cm beneden het maaiveld werd een inhumatiegraf aangetroffen. Indien er nog graven aanwezig zijn binnen deze zone, zullen deze vernietigd worden bij de werkzaamheden. Dit zal zeker het geval zijn voor de bijkomende regenwaterput die ten zuiden van de kerk wordt gepland. Deze zal een verstoringsdiepte hebben van 2,4 à 2,7 m beneden het maaiveld, waardoor er allicht meerdere niet-ontruimde begravningsniveaus geraakt zullen worden, evenals potentieel de moederbodem waarop zich archeologische grondsporen kunnen bevinden.

Daarenboven kon bij eerdere werkzaamheden aan de kerk achterhaald worden dat meteen onder het wandelpad rondom de kerk, funderingen van de kerk aanwezig zijn. De opdrachtgever voorziet de heraanleg van dit verharde pad. Hiervoor worden verstoringsdieptes van 40 à 50 cm beneden het maaiveld voorzien. Deze werkzaamheden zullen eveneens een negatieve impact hebben op de aanwezige funderingsmuren.

Sporenbestand

- Zijn er sporen aanwezig? Wat is de aard en de datering van de sporen?

Tijdens het proefputtenonderzoek werden geen natuurlijke niveaus aangesneden waarbinnen mogelijks archeologische bodemsporen aanwezig kunnen zijn die pre-dateren aan de begravingniveaus. In de bovenliggende lagen werd(en) echter (resten van) een inhumatiegraf aangetroffen op een diepte van ca. 50 cm beneden het maaiveld. Dit inhumatiegraf (individu 1) kreeg spoornummer 1.

- Hoe is de bewaringstoestand van de sporen?

Op de houten kist na, is het graf vrij goed bewaard. Het skelet is nagenoeg volledig. Tevens werden ook nog de kistversieringen in metaal aangetroffen.

- Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren?

Zowel het aangetroffen losse botmateriaal als het inhumatiegraf behoren toe aan het voormalige kerkhof. Dit kerkhof situeerde zich binnen de kerktuin en is reeds op de vroegste historische kaarten zichtbaar. Volgens de gemeente werd het kerkhof in de jaren '60 van vorige eeuw geruimd. Uit het proefputtenonderzoek blijkt dat er nog menselijke resten in primaire positie aanwezig zijn binnen de kerktuin.

- Behoren de sporen tot één of meerdere periodes?

Op basis van het vondstmateriaal kan het inhumatiegraf mogelijks in de Nieuwe- en/of Nieuwste Tijd worden gedateerd.

- Wat is de relatie tussen de bodem, de archeologische sporen en de landschappelijke context?

Zie eerder.

- Kunnen archeologische vindplaatsen in tijd, ruimte en functie afgebakend worden (incl. de argumentatie)? Is er een relatie met omliggende vindplaatsen?

Zie eerder.

- Wat is de vastgestelde en verwachte bewaringstoestand van elke archeologische vindplaats?

Zie eerder.

- Wat is de waarde van elke vastgestelde archeologische vindplaats?

Zie eerder.

Kerkhof:

- Werden er nog restanten van de kerkhofmuur aangetroffen? Zijn er aanwijzingen dat de oorspronkelijke contour van het kerkhof kleiner of groter was dan werd weergegeven op historisch kaartmateriaal?

Tijdens het proefputtenonderzoek was het niet mogelijk om eventuele restanten van de kerkmuur op te sporen. Door de aanwezigheid van nutsleidingen diende de proefputten op enige afstand van de huidige kerkmuur uitgevoerd te worden.

Indien er menselijke resten worden aangetroffen:

- Op welke diepte(s) bevinden zich de inhumaties?

Onderliggend aan de bouwvoor komt op een diepte tussen de 20 à 25 cm beneden het huidige maaiveld, een laag van bruin tot donker grijs lemig zand voor (laag 2). Binnen deze laag werden verscheidene fragmenten (menselijk) bot aangetroffen. Het betreft echter veelal los botmateriaal dat niet meer in primaire context aanwezig is. Binnen proefput 2 werd op een diepte van ca. 50 cm beneden het maaiveld een goed bewaard inhumatiegraf aangetroffen.

- Wat is de bewaringstoestand van het skeletmateriaal?

Het inhumatiegraf bevond zich in een slecht bewaarde houten grafkist. Het skelet is nagenoeg volledig.

- In welke periode kunnen de inhumaties gedateerd worden?

Op basis van het vondstmateriaal kan het inhumatiegraf en het aangetroffen (los) botmateriaal gedateerd worden in de Nieuwe- en/of Nieuwste Tijd, vermoedelijk de 19de à begin 20ste eeuw.

- Welke fasen van begravingen zijn er te herkennen? Aan welke fase binnen de bouwgeschiedenis van de kerk kunnen ze worden verbonden?

Het inhumatiegraf werd op een diepte van ca. 50 cm beneden het huidige maaiveld aangetroffen. Stratigrafisch gezien kan dit inhumatiegraf eerder in de jongere fasen van de kerk worden gesitueerd.

- Bevinden er zich nog begravingen buiten de kerkhofmuur?

Zie eerder

- Kan er een differentiatie in grafgebruik vastgesteld worden, en zo ja: wat zijn de kenmerken van de grafgebruiken en hoe kunnen ze verklaard worden?

Er werd één inhumatiegraf aangetroffen. Verder werd er los botmateriaal aangetroffen. Deze gegevens zijn te beperkt om hierover een uitspraak te doen. Verder onderzoek kan hierin meer inzichten verschaffen.

- Zijn er aanwijzingen voor een specifieke ruimtelijke spreiding of dichtheid van begravingen, en zo ja: hoe kan deze verklaard worden?

Zie eerder.

- Wat zijn de eigenschappen van de overledenen (leeftijd, geslacht, pathologieën)? En wat zegt dit over de mogelijke doodsoorzaak?

Tijdens het proefputtenonderzoek werd één inhumatiegraf in primaire positie aangetroffen alsook een grote hoeveelheid los (menselijk) bot. Om meer inzicht te verschaffen omtrent het kerkhof en de aanwezige graven, is verder onderzoek noodzakelijk. In die zin werd geopteerd om de analyse van het aangetroffen botmateriaal uit het proefputtenonderzoek, samen te voegen met de analyse van de waardes die tijdens het verder onderzoek worden ingezameld.

- Zijn er aanwijzingen voor een specifieke ruimtelijke spreiding of densiteit van begravingen, en zo ja: hoe kan deze verklaard worden?

Zie eerder.

Impact geplande bodemingrepen

- Wat is de potentiële impact van de geplande ruimtelijke ontwikkeling op de waardevolle - archeologische vindplaatsen?

In het kader van de heraanleg van de dorpskern van Erps, wordt ook de kerktuin heraangelegd. Binnen de kerktuin worden twee wadi's voorzien. De maximale ontgravingsdieptes van deze wadi's bedraagt ca. 50 cm beneden het huidige maaiveld. Op 50 cm beneden het maaiveld werd een inhumatiegraf aangetroffen. Indien er nog inhumatiegraven aanwezig zijn binnen de zone waar de wadi's worden voorzien, zullen deze onherroepelijk vernietigd worden. Op het moment dat de proefputten werden uitgevoerd, was nog niet gekend dat men een regenwaterput zou plannen ten zuiden van de kerk tot een verstoringsdiepte van 2,4 à 2,7 m beneden het maaiveld. Er dient dan ook vanuit gegaan te worden dat zich binnen deze verstoringsdiepte nog meerdere intacte begravningsniveaus kunnen bevinden, alsook dat potentieel de moederbodem wordt aangesneden waarin zich nog grondsporen kunnen bevinden.

Daarenboven kon bij eerdere werkzaamheden aan de kerk achterhaald worden dat meteen onder het wandelpad rondom de kerk, funderingen van de kerk aanwezig zijn. De opdrachtgever voorziet de heraanleg van dit verharde pad. Hiervoor worden verstoringsdieptes van 40 à 50 cm beneden het maaiveld voorzien. Deze werkzaamheden zullen eveneens een negatieve impact hebben op de aanwezige funderingsmuren. Tevens kunnen ter hoogte van deze paden ook inhumatiegraven niet geheel uitgesloten worden.

Aangezien de inhumatiegraf alsook het menselijk (los) botmateriaal zich vrij dicht tegen het oppervlak situeren, dienen eventuele andere (ongekende) bodemingrepen in de kerktuin als een risico worden aanzien voor de eventueel aanwezige menselijke resten binnen de kerktuin.

- Voor waardevolle archeologische vindplaatsen die bedreigd worden door de geplande ruimtelijke ontwikkeling: hoe kan deze bedreiging weggenomen of verminderd worden (maatregelen behoud in situ)?

N.v.t.

Motivatatie en bepalingen mogelijk verder archeologisch onderzoek

- Voor waardevolle archeologische vindplaatsen die bedreigd worden door de geplande ruimtelijke ontwikkeling en die niet in situ bewaard kunnen blijven:
 - o Wat is de ruimtelijke afbakening (in drie dimensies) van de zones voor vervolgonderzoek?

De zone waarbinnen de wadi's worden voorzien, alsook de zone waarbinnen het wandelpad rondom de kerk wordt voorzien, dient verder onderzocht te worden door middel van een opgraving. Zowel voor het wandelpad als de wadi's wordt een maximale verstoringsdiepte van 50 cm beneden het maaiveld voorzien. Rekening houdende met een archeologische buffer van 30 cm, dienen beide zones tot op 80 cm beneden het maaiveld onderzocht te worden. Aanvullend wordt nog een regenwaterput gepland ten zuiden van de kerk. Deze zal een verstoringsdiepte van 2,4 à 2,7 m beneden het maaiveld met zich meebrengen. In deze zone dient dan ook opgegraven te worden tot 2,7 m beneden het maaiveld met een archeologische buffer van 30 cm, tot 3 m beneden het maaiveld. De ruimtelijke afbakening wordt verder geduïd in het programma van maatregelen.

Indien er binnen het onderzoeksgebied nog bodemingrepen voorzien worden, dient de erkende archeoloog hiervan op de hoogte gesteld te worden. Na evaluatie kunnen deze te verstoren zones via een aanvullende werfbegeleiding onderzocht te worden.

- Welke aspecten verdienen bijzondere aandacht, zowel vanuit methodologie als aanpak voor het vervolgonderzoek?

Binnen het plangebied worden inhumatiegraven verwacht en eventuele oudere funderingsmuren van de kerk. Hieraan dient extra aandacht aan besteed te worden.

- Welke vraagstellingen zijn voor vervolgonderzoek relevant?

Zie programma van maatregelen

- Zijn er voor de beantwoording van deze vraagstellingen natuurwetenschappelijke onderzoeken nodig? Zo ja, welke type staalnames zijn hiervoor noodzakelijk en in welke hoeveelheid?

Zie programma van maatregelen

- Wat is de financiële impact van eventueel vervolgonderzoek?

Zie programma van maatregelen.

5.4.5 Samenvatting

Het proefputtenonderzoek werd uitgevoerd op vrijdag 4 oktober 2024.

Bij de aanleg van de proefputten werd rekening gehouden met de maximale verstoringsdiepte die de geplande werkzaamheden met zich mee zullen brengen. Binnen het onderzoeksgebied worden wadi's voorzien met een maximale ontgravingsdiepte van ca. 50 cm beneden het maaiveld. Rekening houdend met een buffer van ca. 30 cm beneden de maximale verstoringsdiepte, werden de proefputten op ca. 80 cm beneden het maaiveld aangelegd. Op dat moment was er nog geen weet van de bijkomende regenwaterput die ten zuiden van de kerk gepland wordt tot een diepte van 2,4 à 2,7 m beneden het maaiveld.

Binnen proefput 1 werden 3 bodemprofielen opgeschoond. Bovenaan aan deze profielen kon een donkerbruine bouwvoor van ca. 20 à 25 cm dik worden aangesneden. Onderliggend aan deze bouwvoor komt een laag van eerder bruin tot donker grijs lemig zand af. In deze laag komen grote hoeveelheden puin, afval en (menselijk) botmateriaal voor. Het is duidelijk dat deze laag reeds vergraven is geweest. Deze laag reikt tot minstens 80 cm beneden het huidige maaiveld. Om meer inzicht te krijgen in de bodemopbouw onderliggend aan deze 80 cm, werd na registratie van het vlak, een landschappelijke boring uitgevoerd. Uit deze boring is gebleken dat deze vergraven laag tot 70 cm beneden het aangelegde vlak reikt (ca. 150 cm beneden het huidige maaiveld). Onderliggend aan deze laag komt een laag van eerder donker grijs tot bruin homogeen lemig zand voor. Binnenin deze laag konden geen inclusies worden waargenomen. Vanaf ca. 190 cm beneden het huidige maaiveld komt een laag van eerder grijs zand voor. Uiteindelijk is de boring op een diepte van ca. 220 cm beneden het huidige maaiveld gestuit. Dit op een eerder roestkleurige laag. Het betreft hier mogelijks een laag van ijzerzandsteen.

De bodemopbouw binnen proefput 2 is vrij gelijkend aan die van proefput 1, doch werd op een diepte van ca. 50 cm beneden het maaiveld nog een inhumatiegraf in primaire positie aangetroffen. Er werd dus zeker niet overal even diep geruimd.

Tijdens het proefputtenonderzoek werd een grote hoeveelheid menselijk botmateriaal aangetroffen. Een groot deel van dit botmateriaal betrof los botmateriaal dat tot meerdere individuen behoort. Binnen proefput 2 kon een volledig *in situ* bewaard inhumatiegraf worden aangetroffen. Dit op een diepte van ca. 50 cm beneden het maaiveld. Binnen diezelfde werkput werd slechts één scherf aangetroffen. De overige vondsten kunnen allen gelinkt worden aan begraving binnen het voormalige kerkhof. In proefput 1 werden naast vondsten die gelieerd konden worden aan het kerkhof, ook andere vondsten aangetroffen. Op basis van deze vaststellingen kan vermoed worden dat de ruimingswerkzaamheden in de jaren '60 van vorige eeuw, meer impact hebben gehad aan de noordelijke zijde van de kerktuin dan aan de zuidelijke zijde van de kerk. Het is daarbij niet uit te sluiten dat er nog (delen van) inhumatiegraven aanwezig zijn binnen de kerktuin rondom de kerk. Ter hoogte van de regenwaterput die tot 2,4 à 2,7 m beneden het maaiveld wordt gepland, kunnen zich nog meerdere intacte begravingsniveaus bevinden. Het aangetroffen vondstmateriaal kan allen gedateerd worden in de Nieuwe- en Nieuwste Tijd.

Op bovenbeschreven vondstmateriaal en inhumatiegraf na, werden er in de proefputten geen bodemsporen aangesneden. Bij werkzaamheden aan de kerk (in het jaar 2023) werden meteen onder de verharding rondom de kerk, funderingen aangesneden. De geplande verharding kent een verstoringsdiepte van 40 à 50 cm beneden het maaiveld. Deze werkzaamheden zullen eveneens een negatieve impact hebben op de aanwezige funderingsmuren en eventuele inhumatiegraven.

Aangezien het inhumatiegraf, alsook het menselijk (los) botmateriaal zich vrij dicht tegen het oppervlak situeren, dienen eventuele andere (ongekende) bodemingrepen in de kerktuin als een risico worden aanzien voor de eventueel aanwezige menselijke resten en funderingsmuren binnen de kerktuin.

3 LIJST MET FIGUREN

Figuur 1: Plangebied op topografische kaart	4
Figuur 2: Plangebied op kadasterkaart (GRB).....	5
Figuur 3: Inbouwprincipe van de geplande regenwaterput	10
Figuur 4: Inplantingsplan met weergave van de geplande regenwaterput	11
Figuur 5: Plangebied met weergave van toekomstige inplanting op orthofoto	12
Figuur 6: Synthesepan met weergave van toekomstige inplanting op orthofoto.....	13
Figuur 7: Kaart met aanduiding relevante nutsleidingen op GRB.....	14
Figuur 8: Inplantingsplan proefputten zoals weergegeven in de nota met ID 23788.....	20
Figuur 9: Vooraanzicht Sinti-Amanduskerk te Erps © J. Verrijckt Bv.....	22
Figuur 10: Enkele terreinfo's rondom de Sint-Amanduskerk te Erps © J. Verrijckt Bv	23
Figuur 11: Uitgevoerd proefputtenplan op orthofoto	24
Figuur 12: Plangebied en omgeving op het Digitaal Hoogtemodel.....	26
Figuur 13: Digitaal terreinmodel maaiveldhoogtes binnen de contouren van het onderzoeksgebied.	27
Figuur 14: Profiel 1 werkput 1 © J. Verrijckt Bv	28
Figuur 15: Landschappelijke boring binnen proefput 1 © J. Verrijckt Bv.....	29
Figuur 16: Bodemprofiel 1 binnen werkput 2 © J. Verrijckt Bv.....	30
Figuur 17: Opgeschoonde bodemprofielen op Bodemkaart van Vlaanderen.....	31
Figuur 18: Aangevonden vondstmateriaal proefput 1 © J. Verrijckt Bv.....	32
Figuur 19: Eén van de twee ingezamelde Christusbeelden © J. Verrijckt Bv	34
Figuur 20: Links Fles (laag 1), Rechts selectie ingezamelde handvaten (laag 2) © J. Verrijckt Bv	34
Figuur 21: Links kistbekroningen (laag 2) rechts aangevonden aardewerk © J. Verrijckt Bv.....	35
Figuur 22: Vlakfoto werkput 1 © J. Verrijckt Bv	36
Figuur 23: Vlakfoto werkput 2 © J. Verrijckt Bv	36
Figuur 24: Individu 1 © J. Verrijckt Bv	37
Figuur 25: Allesporenkaart.....	38
Figuur 26: Zicht op aangevonden muurresten ter hoogte van het wandelpad rondom de kerk. Foto's aangeleverd door Walter Sevenants.	39
Figuur 27: Puttenplan kerk i.f.v. de plaatsing van de nieuwe verwarmingsinstallatie binnen en buiten de kerk. Binnen deze putten werden de muurresten aangesneden. Plan aangeleverd door Walter Sevenants.....	40

4 PLANNENLIJST

PLANNENLIJST ERPS, DORPSKERN	PROJECTCODE BUREAUONDERZOEK 2024I419
Plannummer	Figuur 1
Type plan	Topografische kaart
Onderwerp plan	Plangebied op topografische kaart.
Aanmaakschaal	1:10.000
Aanmaakwijze	Digitaal
Datum	11 oktober 2024
Plannummer	Figuur 2
Type plan	Kadasterkaart
Onderwerp plan	Plangebied op het GRB (kadasterkaart)
Aanmaakschaal	1:250
Aanmaakwijze	Digitaal
Datum	11 oktober 2024
Plannummer	Figuur 3 - 5
Type plan	Orthofoto
Onderwerp plan	Plangebied en gekende verstoringen op orthofoto
Aanmaakschaal	1:700
Aanmaakwijze	Digitaal
Datum	11 oktober 2024
Plannummer	Figuur 6
Type plan	Orthofoto
Onderwerp plan	Inplantingsplan proefputten
Aanmaakschaal	1:2.000
Aanmaakwijze	Digitaal
Datum	11 oktober 2024
Plannummer	Figuur 9
Type plan	Orthofoto
Onderwerp plan	Uitgevoerde proefputten
Aanmaakschaal	Onbekend
Aanmaakwijze	Digitaal
Datum	11 oktober 2024
Plannummer	Figuur 10- 11
Type plan	GRB
Onderwerp plan	Digitaal hoogtemodel
Aanmaakschaal	Onbekend
Aanmaakwijze	Digitaal
Datum	11 oktober 2024
Plannummer	Figuur 15
Type plan	GRB
Onderwerp plan	Bodemprofielen op bodemkaart
Aanmaakschaal	1:700
Aanmaakwijze	Digitaal
Datum	11 oktober 2024
Plannummer	Figuur 23
Type plan	Orthofoto

Onderwerp plan	Allesporenkaart
Aanmaakschaal	1:700
Aanmaakwijze	Digitaal
Datum	11 oktober 2024

5 BIBLIOGRAFIE

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, 2019. *Code van goede praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren (versie 4.0)*, Brussel.

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, 2022. Geoportaal. Available at: <https://geo.onroerenderfgoed.be>.

AGIV, 2024a. AGENTSCHAP GEOGRAFIE INFORMATIE VLAANDEREN: Topografische Kaart NGI 1:10000 raster, klassieke reeks. Available at: <http://www.geopunt.be>.

AGIV, 2024b. AGENTSCHAP GEOGRAFIE INFORMATIE VLAANDEREN: Digitaal Hoogte Model.

AGIV, 2024c. AGENTSCHAP GEOGRAFISCHE INFORMATIE VLAANDEREN: Bodemerosiekaart. Available at: <http://www.geopunt.be>.

AGIV, 2024d. AGENTSCHAP GEOGRAFISCHE INFORMATIE VLAANDEREN: Grootchalig Referentiebestand (GRB).

AGIV, 2024e. AGENTSCHAP GEOGRAFISCHE INFORMATIE VLAANDEREN: Orthofotomozaïek, middenschallig, winteropnamen, kleur, meest recent, Vlaanderen. Available at: <http://www.geopunt.be>.

BEYAERT, M. et al., 2006. *België in kaart. De evolutie van het landschap in drie eeuwen cartografie*, Brussel: Uitgeverij Lannoo.

CAI, 2024. Centraal Archeologisch Inventaris. Available at: <http://cai.onroerenderfgoed.be/>.

CARTESIUS, 2024. Cartesius. Available at: www.cartesius.be.

DE MOOR, G. & MOSTAERT, F., 1993. Geomorfologische kaart van België 1:50000.

DOV VLAANDEREN, 2024a. Databank Ondergrond Vlaanderen, Bodemkaart. Available at: <https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage>.

DOV VLAANDEREN, 2024b. Databank Ondergrond Vlaanderen, Neogeen/paleogeen (Tertiair). Available at: <https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage>.

DOV VLAANDEREN, 2024c. Databank Ondergrond Vlaanderen, Quartair. Available at: <https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage>.

GEOPUNT, 2024a. GEOPUNT VLAANDEREN.

GEOPUNT, 2024b. GEOPUNT VLAANDEREN: Atlas der Buurtwegen Vlaanderen (ca1840). Available at: <http://www.geopunt.be>.

GEOPUNT, 2024c. GEOPUNT VLAANDEREN: Ferrariskaart (1777). Available at: <http://www.geopunt.be>.

GEOPUNT, 2024d. GEOPUNT VLAANDEREN: Kaart Vandermaelen (1846-1854). Available at: <http://www.geopunt.be> [Accessed August 2, 2016].

GEOPUNT, 2024e. GEOPUNT VLAANDEREN: Popp-kaart Vlaanderen (1842-1879). Available at: <http://www.geopunt.be>.

GEOPUNT, 2024f. Toelichting: Atlas Der Buurtwegen (1843-1845). Available at: <http://www.geopunt.be/catalogus/datasetfolder/8264f16f-45d2-4eae-bc77-f003c7830b20>.

GEOPUNT, 2024g. Toelichting: Vandermaelen (1846-1854). Available at: <http://www.geopunt.be/catalogus/datasetfolder/93795cd6-66d3-4310-83b2-5443adfee403>.

GULLENTOPS F., PAULISSEN E. EN VANDENBERGHE N. (1996) Toelichtingen bij de Geologische kaart van België – Vlaams Gewest.

IOE, 2024. Inventaris Onroerend Erfgoed. Available at: <https://inventaris.onroenderfgoed.be>.

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK VAN BELGIË, 2016. Toelichting: Ferraris (kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden). Available at: http://belgica.kbr.be/nl/coll/cp/cpFerraris_nl.html.

6 BIJLAGEN

- Sporenlijst
- Fotolijst
- Vondstenlijst
- Plannen bijkomende regenwaterput